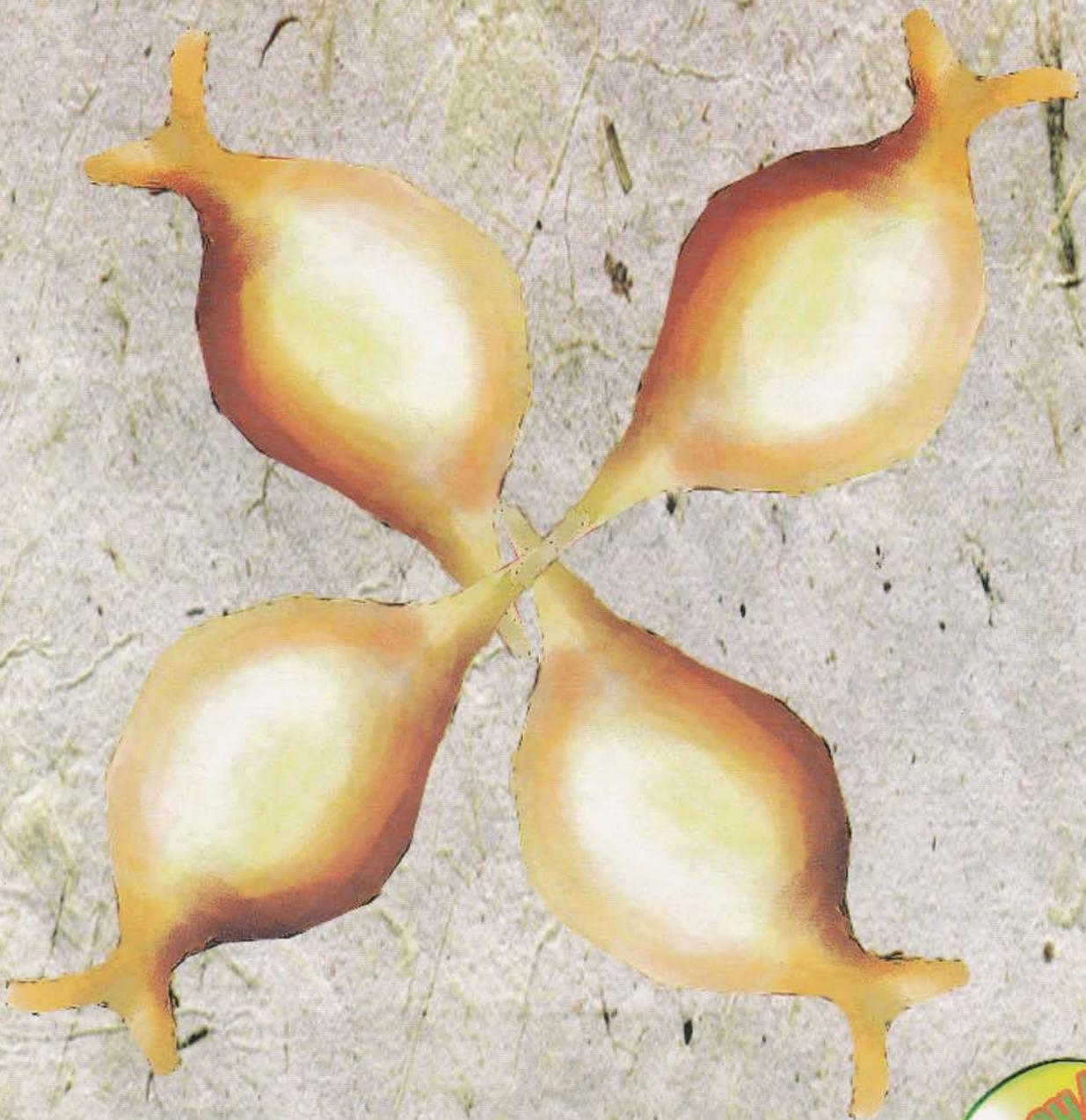

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका

आनन्द भूमि

The Ananda Bhoomi

वर्ष ३४ अङ्क ८ मार्गशीर्षपूर्णिमा (योमरिपुन्हि)

रु. १२५/-

SANSUI

Sansui Electronic Co. Ltd., Japan

5
YEARS WARRANTY

Features:

- TOSHIBA PCB Board
- Multi-system
- 256 Channel Memory
- Game & Calendar

Authorised Distributor for SANSUI Brand: V.V. & Sons, Dubai
Importer & Marketed in Nepal by: KIRARA Electronics Nepal
Newroad, Kathmandu. Tel: 4228719, 4253900, 98510 48031

डिलरको लागि सम्पर्क गर्नुहोला

नोट: कृपया बैंक ग्यारेन्टी दिने तथा नगदमा कारोबार गर्नेले मात्र सम्पर्क गर्नुहोला। बैंक ग्यारेन्टी न्यूनतम २ लाखको हुनु पर्नेछ। क्रेडिट अवधि ६० दिनको लागि हुनेछ।

उत्कृष्ट यात्रा.....उत्कृष्ट यात्रा पवनधकसंग

बौद्ध तीर्थयात्रा भ्रमण

बौद्ध चारघात

थाइल्याण्ड

श्रीलंका

चीन

व्यावमार (बमी)

सम्पर्क:

ललित मण्डप

दावाल्स घण्ड दुर्स (प्रा.) लि. ≡

हरिहर भवन, पुलचोक, ललितपुर (साम्ना यातायातको अगाडि)। फोन: ५५४६५२६, ५५३७२२३। मोवाइल: ९८५९०२७९८३ (सुरज)

इमेल : lmc@wlink.com.np वेबसाइट : www.lalitmandap.com.np

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक पत्रिका

आनन्दभूमि

बु.सं. २५५०

ने.सं. ११२७ योमरिपुन्हि

२०६३, मार्गशीर्षपूर्णिमा

वर्ष ३४ अंक ८

The Ananda Bhoomi A Buddhist Monthly:

Year. 34 No. 8

बुद्ध वचन

यथा पि रहदो गम्भीरो - विप्पसन्नो अनाविलो ।
एवं धम्मनि सुत्वान - विप्पसीदन्ति पण्डिता ॥

अथाह तथा गम्भीर तालको पानी निर्मल भए जस्तै
पण्डितहरूको चित्त धर्मश्रवणको प्रभावले स्वच्छ र
निर्मल हुन्छ ।

Wise people, after they have listened to the
laws, become serene, like a deep, smooth,
and still lake.

कार्यालय ठेगाना

आनन्दकुटी विहार गुथि

पोष्ट बक्स : ३००७, आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

फोन : ४२७१४२०, फ्याक्स : ४२२८०९७

ई-मेल : anandkutibihar@ntc.net.np

विषय सूची

१) सम्पादकीय	-	२
२) पाठक प्रतिक्रिया	-	३
३) मृत्यु पछिको जन्म: ...	-डा. गणेश माली	४
४) अनुभव र जानकारी	-भिक्षु धर्ममूर्ति	६
५) बुद्धधर्ममा मेरो पर्दापण ..	-दोलेन्द्रल शाक्य	८
६) आचार्य धर्मवज्रज्यूको खण्डनमा देखापरेका	-डा. सानुभाई डंगोल	११
७) गौतम बुद्ध: श्रेष्ठ गुरुको..	-भिक्षु सरणंकर	१४
८) बौद्ध भण्डाको निर्माण ..	-भिक्षु राहुल	१८
९) बाल मञ्च	-	१९
१०) Listening to the Dharma	-Master Hsing Yun	२०
११) बौद्ध गतिविधि	-	२२

आवरण पृष्ठ

मार्गशीर्षपूर्णिमा (योमरिपुन्हि) का दिन
नेवार समुदायले पूजा गर्ने योमरि

वार्षिक रु. १५०१-

इकप्रति रु. १५१-

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गर्दौ

निर्देशक
भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर

सल्लाहकार
भिक्षु ज्ञानपूर्णक महास्थविर
तीर्थनारायण मानन्धर

सम्पादक
भिक्षु धर्ममूर्ति

प्रबन्ध सम्पादक
संघरत्न शाक्य

सहयोगी
भिक्षु प्रज्ञारत्न

आर्थिक व्यवस्थापक
माणिकरत्न शाक्य

विशेष सहयोगी
त्रिभुवनधर तुलाधर

सहयोगी

बुद्धजयन्ती समारोह समिति (श्रीघः),
भिक्षु मैत्री महास्थविर (लुम्बिनी), अ. इन्द्रावती,
सत्यना शाक्य, नरेश वज्राचार्य/विद्यादेवी शाक्य
(बुटवल), याम शाक्य (बेनी), सर्जु वज्राचार्य
(पाल्पा), उत्तम बुद्धाचार्य (पोखरा), कृष्णप्रसाद शाक्य
(बाग्लुङ), विजय गुरुङ (लमजुङ) शेखर शाक्य
(नारायणगढ), सुवर्णमुनि शाक्य (भैरहवा),

कम्प्युटर सज्जा
तथा

आवरण सज्जा
नसना कम्प्युटर सर्भिस, ४२४७०६५

मुद्रण
एस. प्रिन्टर्स

प्रकाशक
आनन्दकुटी विहार गुधि
आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

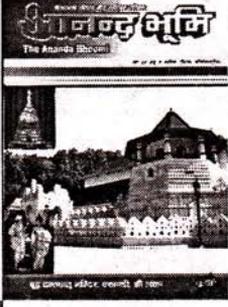
शान्ति वर्तमान विश्वमा सम्पूर्ण मानव जातिकै चाहना हो । तैपनि मानवीय कमजोरीहरूका कारण शान्ति प्राप्त गर्न नसक्नु र अशान्त वातावरणबाट पीडित हुन बाध्य रहनु मानव जातिको नियति जस्तै भैसकेको छ ।

विश्व शान्तिका अग्रदूत बुद्धको पावन जन्मभूमि नेपाल पनि विगत एघार वर्ष अधिदेखि सशस्त्र द्वन्द्वका कारण अशान्त थियो । शान्तिप्रेमी नेपाली जनता नचाहँदा नचाहँदै पनि हिंसाबाट पीडित थिए । त्यस्तो अवस्थामा पनि शान्तिको पिल्पिल् बलिरहेको दियोले आशा जगाई नै रह्यो । शान्ति प्राप्तिका लागि विभिन्न तहबाट प्रयासहरू भई नै रहे । अन्ततः अपार जनसहभागितामा जनआन्दोलन-२ को सफलतापछि गत मङ्सिर ५ गते नेपाल सरकार र विद्रोही नेकपा माओवादीका शीर्षस्थ नेताहरूबीच सम्झौता भई नेपालमा दीगो शान्तिको वीजारोपण भई छाडियो ।

'वृहत शान्ति सम्झौता' नामाकरण गरिएको उक्त सम्झौतापछि विगत एघार वर्षदेखि आफ्ना जन्मघरबाट विस्थापित कैयौं नेपाली आफ्ना घर-आँगन फर्कन पाएका छन् । शान्तपूर्वक व्यवसाय गरी जीविकोपार्जन गर्न पाएका छन् । मन र मस्तिष्कमा व्याप्त हिंस्रक चित्र मेटेर भविष्यको सुन्दर सपना संगाल्न थालेका छन् । वास्तवमा वृहत् शान्ति सम्झौतालाई नेपालमा शान्ति पुनर्स्थापनाको पहिलो पाइला मात्रै मानौं । यो पाइला निरन्तर अधि बढ्नुपर्छ, बढोस् । यसमा कुनै बिघ्न बाधा नआओस् । आई हाले पनि आपसी सर-सल्लाह र सद्चिन्तनबाट समाधानको मार्ग पहिल्याउन सकोस् । यही हाम्रो शान्तिभूति तथा आनन्दभूमिवासीको कामना रहेको छ ।

बुद्धवचन, पञ्चशीलको पालना, सदाचार र मैत्री व्यवहारबाट हाम्रो नेतृत्ववर्ग कहिल्यै विचलित नहोऊन् । राजनेता सदा स्वप्नद्रष्टा, विकासप्रेमी र जनसेवक रहनुपर्दछ भन्ने भावनाबाट मार्गनिर्देशित गरिरहुन् ।

रोचक सामग्री तथा निरन्तरता दिइयोस्

नेपालमा बुद्धधर्म प्रचार प्रसारमा विगत तीन दशकदेखि प्रकाशित हुँदै आइरहेको नेपालको जेठो बौद्ध मासिक पत्रिकाको भूमिका महत्वपूर्ण रहिआएको सर्वविदितै छ। विगतमा यस पत्रिकामा बालमञ्च तथा अन्य रोचक सामग्रीहरू प्रकाशित हुँदै आइरहेको र हाल उक्त स्तम्भ तथा सामग्री प्रकाशित हुन छोडेकोले आगामी अंकदेखि त्यसलाई निरन्तरता प्रदान गर्दै जाओस्। साथै प्रत्येक पूर्णिमाको दिन उपत्यकाका समस्त विहारमा आईपुग्ने गरी पूर्णिमाभन्दा दुई तीन दिन अगावै प्रकाशित हुन सकेमा सुनमाथि सुगन्ध हुन जाने थियो। भवतु सब्ब मंगलं। हेमराज वज्राचार्य, काठमाडौं।

श्रद्धालु धर्मप्रेमी महानुभावहरूमा सहयोगको लागि आवाहन

भेरी अञ्चल, वर्दिया जिल्ला मगरागढी गा.वि.स. वडा नं. ८ रम्मापुरमा निर्माण हुँदै गरेको बोधिज्ञान विहारको लागि आर्थिक सहयोग प्रदान गरिदिनु हुन सम्पूर्ण श्रद्धालु धर्मप्रेमी महानुभावहरूमा विनम्र अनुरोध गर्दछौं।

मगर बौद्ध सेवा समाज

बोधिज्ञान विहार निर्माण समिति

वर्दिया, नेपाल

सम्पर्क फोन : ९८४९३५०९७९, ९८०३२७७८६३

प्रव्रजित दीप (श्मशान) निर्माणार्थ आर्थिक सहयोग दिने दाताहरू

१) भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर	५,५५५/-	१०) भिक्षु श्रद्धानन्द	१,०००/-
२) श्री ललितवीरसिंह तुलाधर, असन	२५,००९/-	११) श्री मन्दीरा ताम्राकार	१,९९९/-
३) धर्मविजय पदनम, गणमहाविहार	५,५५५/-	१२) श्री महेन्द्रमुनि वज्राचार्य	१,०००/-
४) श्री तीर्थनारायण मानन्धर, क:मिलाछि	५,५५५/-	१३) भिक्षु विशुद्धानन्द (प्राणपुत्र)	५००/-
५) श्री बेखारत्न शाक्य, पुलचोक	५,५०९/-	१४) भिक्षु गौतम, श्रीघ: विहार	५००/-
६) श्री सानुरत्न स्थापित, ज्याथा	५,०००/-	१५) श्री रमेश मानन्धर	५०९/-
७) श्री तीर्थबहादुर मानन्धर, चस्वांद्र	३,५००/-	१६) श्री ज्ञानरत्न शाक्य	५००/-
८) भिक्षु वरसम्बोधि, पाटी विहार	१,९९९/-	१७) श्री आशाराम शाक्य, ईबही	५००/-
९) भिक्षु आलोक	१,०००/-	१८) श्री तारा मानन्धर	५००/-

मृत्यु पछिको जन्म : तीन अवधारणाहरू

डा. गणेश माली

मर्न कोही पनि चाहँदैन । अनेकौं अभिलाषाहरू बोकेर तृष्णा नदीमा बगीरहेका हामी सबै आफ्ना इच्छाहरू पूरा गर्न फेरि फेरि बाच्न चाहन्छौं । यही चाहना नै पुनर्जन्मको अवधारण जन्माउने कारक तत्व हो ।

आंकाशा आशक्ति नभएका प्राणीहरू विरलै होलान् । अधिकांश व्यक्तिहरू मरेपछि हामी के हुन्छौं भन्ने बारे चिन्तित रहन्छन् । हामी मृत्यु पछि रहन्छौं, रहँदैनौं, कसरी रहन्छौं ? इत्यादि प्रश्नहरू गर्छन् ।

यस्ता प्रश्नहरूसँग सम्बन्धित मुख्यतया: तीन अवधारणाहरू वा दृष्टिकोणहरू बारे मात्र यस लेखमा चर्चा गरिएको छ । हुन त थरी थरीका मानव जाति पिच्छे आफ्ना आफ्ना दृष्टिकोणहरू रही आएका छन् ।

- (क) वैज्ञानिक दृष्टिकोण
- (ख) अनात्मवादी दृष्टिकोण
- (ग) आत्मावादी दृष्टिकोण
- (क) वैज्ञानिक दृष्टिकोण

यस दृष्टिकोणमा (१) परिवर्तन कारण-कार्य-सम्बन्ध राख्दै अनादिकालदेखि अनन्तकालसम्म भूतकालबाट वर्तमान भै गईरहेका छन् । (२) समान कारणबाट समान कार्य सम्पन्न हुन्छन् । (३) सबै परिवर्तनहरू परस्परमा सम्बन्धित भै अगाडि बढी रहेका हुन्छन् । (४) परिवर्तनहरू एकतर्फी अर्थात् भूतकालबाट भविष्यकालतिर गइरहेका हुन्छन् तथा (५) विश्वमा भैरहेका परिवर्तनहरू अनादी अनन्त छन् अतः समग्रमा परिवर्तनहरूको कुनै लक्ष्य हुँदैन ।

विज्ञानको दृष्टिमा मानव देह कोष (Cell) हरूले बनेको हुन्छ । शरीरका विभिन्न प्रणालीहरू अनुसार कोषहरूको आकार फरक हुन्छ । तथापि प्रत्येक कोषमा जीवरस हुन्छ जसको एकातिर अलि बाक्लो देखिने न्यूक्लियस हुन्छन्-यस न्यूक्लियसमा २३ जोडा वा ४६ मा क्रोमोसोमहरू हुन्छन्, र प्रत्येक क्रोमोसोममा बीसौं हजार वंशाणु (Gene) हरू हुन्छन् । यीनै जीनहरूले शरीरको गठन तथा गुणलाई निर्धारित गर्छन् । शरीरका सबै प्रणालीहरू मिलेर शरीरका जीव कोष (Cell) हरूलाई ज्यूँदो राख्छन् । वातावरणबाट विशेष असर परेको खण्डमा यी जीनहरू मध्ये केहीमा परिवर्तन पनि हुन सक्छ र नयाँ वातावरण अनुकूल व्यवहार गर्ने गराउने जीनहरू बन्न जान्छन् । यसरी नै विकास हुँदै प्राणीहरू परिवर्तन हुँदै गर्छन् ।

गर्भाधानको समयमा पुरुषबाट प्राप्त हुने हजारौं शुक्रकोषहरू मध्ये एउटाको संयोग स्त्रीको गर्भाशयमा उत्पन्न हुने सैयौं स्त्री

कोष (Ova cell) मध्ये एउटा सँग हुन जान्छ र दुवै कोषहरूको मिलनबाट छ्यासमिसो क्रोमोसोम र जीनहरू युक्त युगमग (Zygote) बन्छ, अन्य शुक्र कोष र स्त्री कोष र स्त्रीको गर्भाशयमा रजकोषहरू नष्ट भएर जान्छन् । दुवैकोषहरूबाट प्राप्त क्रोमोसोमको र जीनको साटफेर भई पुनः २३ जोडा क्रोमोसोम युक्त कोषहरू बन्न जान्छ जुन अब गर्भाशयमा खाद्य पदार्थ रगतबाट प्राप्त गरी भ्रूणको रूपमा बदलिन जान्छ । करीब ९ महिनाको अवधिभित्र क्रोमोसोम र जीनहरूबाट निर्देशित परिपक्व बच्चा बनि सके पछि जन्म हुन्छ । यस प्रकृत्यामा कोषहरूको न्यूक्लियसमा जुन क्रोमोसोम र जीनहरू बनेका हुन्छन् त्यही नै नयाँ जन्मने बच्चाको शरीरका सबै कोषहरूमा हुन्छन् प्रत्येक पटक गर्भ रहँदा यी वंशाणु (Gene) हरूको र क्रोमोसोमहरूको मिश्रण फरक फरक ढंगबाट हुन्छ, त्यसै कारणले एउटै बाबुआमाका सन्तानहरूमा पनि केही समानता हुन्छ भने केही फरक पनि भैहाल्छ । यसरी बन्ने नयाँ कोष अनुसारको क्रोमोसोम र जीनहरूको मिलन केवल एकै व्यक्तिमा मात्रै पाइने हुन्छ, र पुनः पछिल्लो पुस्ताहरूका कुनै व्यक्तिहरूमा दोहोरिने संभावना शून्य बराबर हुन्छ ।

यसरी वैज्ञानिक दृष्टिकोण अनुसार कारण-कार्य प्रवाह त चलिरहेकै हुन्छ र अगाडिका व्यक्तिहरूले गरी आएका कर्महरूका सूत्रलाई पछि आउने पुस्ताका व्यक्तिहरूले समानै संसारलाई अगाडि बढाउँछ र इतिहास कोरिदै जान्छ तर पहिलेका कुनै मृत व्यक्तिको देहका कोषहरूसँग हुबहु मिल्दोजुल्दो क्रोमोसोम र जीनयुक्त व्यक्ति अगाडिका व्यक्तिको कर्म प्रवाहमा परेको व्यक्तिको पनि हुँदैन । तर पनि केही न केही जीनहरू त दोहोरिन्छ नै । त्यसकारण भन्न सकिन्छ, पछि त्यही कर्म प्रवाहमा पर्न जाने व्यक्ति न त पुरानै हो न नयाँ नै, तर यो मृत व्यक्ति नै पछि यो बच्चा भएको हो भनेर किटान गरी भन्न सकिँदैन ।

त्यही क्रोमोसोम र जीनको संयोग कोषहरूमा हुने व्यक्ति एकैजना मात्र हुन्छ । संसारमा एकै प्रकारका क्रोमोसोम र जीन युक्त व्यक्ति दुईजना व्यक्ति समान जुम्याहामा बाहेक पाउन सकिन्न । यस अर्थमा त्यही क्रोमोसोम र जीनको सेट लिएर जन्मने र मृत्यु हुने व्यक्ति एकजना मात्र हुन्छ । जस्तै: कोही 'जंगबहादुर' भनिने व्यक्ति पटक पृथ्वीमा जन्मेर आफ्ना कर्महरू गरे, अब फेरि त्यस्तै काम गर्ने त्यही 'जंगबहादुर' उत्पन्न हुन असम्भव छ ।

विभिन्न प्रजाति (Species) पिच्छे क्रोमोसोमको संख्या नै फरक हुन्छ । जस्तै मान्छेमा ४६ वटा छ भने, जुकामा २४,

भिर्गामा १२, लामखुट्टेमा ६, भ्यागुतोमा २६, परेवामा ८०, खरायोमा ४४ इत्यादि हुन्छन् । यसरी क्रोमोसोमकै संख्यामा फरक हुने हुँदा, मान्छे मरेर विभिन्न प्रजाति (८४ लाख जुनी) चक्कर मार्छ भन्ने कुरा पनि वैज्ञानिक दृष्टिकोणले कपोलकल्पित मात्र हुन आउँछ । र, कथाहरूमा मात्रै सम्भव हुन्छ, वास्तविकतामा होइन ।

शरीरका प्रणालीहरू मध्ये एक वा अनेकमा उमेर वा रोगको कारणले गडबड भई देहको मृत्यु हुन जान्छ, तर कुनै बाह्य तत्व शरीरमा प्रवेश गरेर बाँच्ने र शरीर छोडेपछि मर्ने भन्ने हुँदैन ।

(ख) अनात्मवादी दृष्टिकोणमा मृत्युपछिको जन्म

यस दृष्टिकोण अनुसार कारण-कार्य प्रवाह (हेतुवाद, प्रतीत्य समुत्पाद सत्य) अनुसार कर्मको प्रवाहित धारमा परेर पछिल्लो पुस्ताका मान्छेहरूको जन्म हुन्छ-यसमा पनि एउटा मृत शरीरबाट मृत्युको बेला निस्केर अर्को जन्मने बच्चामा प्रवेश गर्ने तत्व भने हुँदैन । मिलिन्द प्रश्नमा कुनै तत्व नसरिकनै कसरी पुनर्जन्म हुन्छ भन्नेबारे मिलिन्द राजालाई जागसेन भन्ने यसरी सम्भाउँछ ।

“मानिलिउँ एकजना मान्छेले एउटा बत्तीको सहाराले अर्को बत्ती बाल्छ । यसो गर्दा एउटा बत्ती अर्कोमा सरेर जान्छ ?”

“जदैन, भन्ते !”

“त्यसरी नै राजन् ! कुनै तत्व नसरिकनै पुनर्जन्म हुन्छ ।”

“कृपया अर्को पनि उपमा दिनुहोस् ।”

“तपाईं आफू बच्चा छँदा आफ्ना गुरुबाट केही कविता सिकेर याद गर्नु भएको छ ?”

“छ, भन्ते”

“राजन् ! के श्लोक गुनको मुखबाट निस्केर तपाईंमा प्रवेश गर्छ ?”

“गदैन, भन्ते !”

“त्यसरी नै राजन् ! कुनै चीज एउटाबाट निस्केर अर्कोमा नसरी पुनर्जन्म हुन्छ ।”

यसरी नै नागसेन भन्ते उपमाहरू अनुसार कर्मको प्रवाहले कारण-कार्य-प्रवाह पद्धति (हेतुवाद) अनुसार बिना कुनै तत्व नसरी पुनर्जन्म हुन्छ । यसरी कुनै अभिलाषा बोकी जन्मने व्यक्ति अर्कै हुन्छ, एक अर्थमा पछिल्लो जन्मने व्यक्ति न त पहिले मर्ने नै हो न त बिलकुल अर्कै हो (न च सो न च अत्र) ।

जसरी एउटा आँपको बीज फुटालेर हेर्दा त्यसमा न आँपको डाँठ, न हाँगा, न पातहरू, न फुलहरू न फलहरू नै हुन्छ । यी सबै संस्कार रूपमा मात्र रहेको हुन्छ र रोपी सकेपछि, समयमा त्यसबाट आँपको बोट विकसित भई आँप फल्छ । तर यकीनन् भन्न सकिँदैन कि पछिल्लो फल कुनै आँप अधिल्लो रोपिएको आँपको पुनर्जन्म हो । हामी भनौंला, पहिलो आँपबाट संसार स्वरूप केही तत्व प्रसारित नभै शक्तिरूपमा केही कर्म-प्रवाहित भएर पछिल्लो कुनै आँप फल्छ । त्यस्तै अनात्मवादी दृष्टिकोणमा मर्ने व्यक्ति एउटा हुन्छ भन्ने उसबाट कर्म-प्रवाह रूपी चेतनामा कुनै शक्ति तरंग गएर अर्को जन्मने व्यक्तिमा सोही संस्कार पैदा भएको व्यक्ति अर्कै हुन्छ । वास्तवमा त्यो पछिल्लो व्यक्ति न पहिलेकै हुन्छ र न बिलकुल नयाँ नै ।

जसरी एउटा बलेको मैनबत्तिले अर्को मैनबत्तिलाई आफू

नसरीकनै बाल्न सक्छ, त्यसरी नै कुनै रूपमा चेतना (?) अथवा केही शक्ति तरंग संक्रमण गरेर २/४ वा बढी व्यक्तिमा पर्न गई पुनर्जन्म हुन सक्छ । यसरी जनसंख्या बढ्दै पनि जान सक्छ, अथवा संक्रमण नगरीकनै निभेर जान पनि सक्छ । यसरी जनसंख्या घटेर पनि जान सक्छ ।

जस्तै वर्षा ऋतु आयो भने कुना काप्चामा लुकी रहेका वा तराईका कुनै ठाउँबाट सरेर आएका लामखुट्टेहरूले फुल पाउँदा लाखौंको संख्यामा लामखुट्टेहरू जन्माउँछन्, यी लामखुट्टेहरूको जन्मलाई बहुरूपी संक्रमणबाट हुन जाने भनी व्याख्या गर्न सकिन्छ । एक जीवको बदला एक जीव (one to one correspondence) को नियम यसमा लागू हुँदैन, त्यस्तै वैज्ञानिक दृष्टिकोण अन्तर्गत पनि एक जोडी बाबु आमाबाट फरक फरक गुणयुक्त विभिन्न बच्चाहरू जन्मन सक्छन् ।

(ग) आत्मावादी दृष्टिकोणका पुनर्जन्म

भनिन्छ परमात्माको अंशरूपी प्रत्येक प्राणीमा रहेको आत्मा शरीर इन्द्रिय, मन, बुद्धिभन्दा पनि पर साक्षीरूपमा अवस्थित रहन्छ । त्यो आत्मा परमात्माको अंशस्वरूप अविनाशी, निराकार, शून्य हुन्छ । “न त्यसलाई शस्त्रले काट्छ, न हावाले सुकाउँछ, न आगोले डढाउँछ, न पानीले भिजाउँछ, जसरी पुरानो लुगालाई त्यागेर मान्छेले नयाँ चोलो फेर्छ, त्यस्तै त्यो आत्माले पनि जीर्ण शरीरलाई त्यागेर नयाँ शरीर ग्रहण गर्छ (गीता)” यसरी त्यो आत्माको पुनर्जन्म हुन्छ ।

यो आत्मा काम, क्रोध, लोभ आदिको कारण कर्म बन्धनमा फँसेर बाँधिएको हुन्छ र कर्मानुसार स्वर्ग, नरक ८४ जुनी गरी करोडौं वर्ष पुनः पुनः जन्मिँदै मर्दै भटकी रहन्छ । अन्त्यमा परमात्माकै कृपाबाट ज्ञानयोग, कर्मयोग वा भक्तियोगको सहाराले व्यक्तिको आत्मा र परमात्माको मिलन भएपछि त्यो आत्मा परमात्मामा त्यसरी नै बिलाउँछ जस्तै महासागरमा नूनको पुतला ।

के कर्म बन्धनबाट मुक्त सधैं आत्मा एकै प्रकारका होइन र ? के आत्मा र आत्मामा भेद नभएपछि सबै प्राणी अन्ततः एकै जस्तो हुँदैन र ? के आत्मा विभाजित भई अनेक आत्मा भएर अनेक शरीर धारण गर्न सक्छ ? यी प्रश्नहरू विचारणीय छन् जस्तै, गीतामा भनिए जस्तै परमात्माको एकै अंशले समस्त जगत् धारण गरेको छ भनेर श्रीकृष्ण अर्जुनलाई आफ्ना विभूतिहरू वर्णन गर्दै अन्तमा भन्नुहुन्छ :

“अथवा बहुनैतन कि ज्ञातेन तवार्जुनः

विस्टभ्याहभिदं कृत्स्नं एकांशेनस्थितो जगत्”

त्यस्तै आत्मा विभाजित भएर जान नसक्ला भन्न सकिन्न । अनेक देहमा विभाजित जस्तो देखिए पनि वास्तवमा सबै आत्मा एउटै त हो नि ।

तर आत्मा वास्तवमा के हो र कसरी कुन रूपमा एक देह छोडी अर्कोमा संक्रमण गर्छ, यसबारे प्रष्ट तथ्य नभए पनि आत्मा जस्तो अलौकिक तत्वको बारेमा जे पनि हुनसक्छ र हुनसक्छ, ससंस्कार अर्को देहमा प्रवेश गर्न पनि सक्छ ।

अनुभव र जानकारी

भिक्षु धर्ममूर्ति

आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

१९ औं शताब्दिको अग्रभागमा मोटर रथ निष्पादन गरी मोटर रथका पिता बनेका हेनरी फोर्डले सन् १९२८ तिर एक अन्तर्वाताको क्रममा भन्नुभएको थियो- "म २६ वर्षको हुँदा मैले पुर्नजन्म (पुनर्भव) लाई स्वीकारें। मेरो धर्म (क्रिश्चियन) वा कर्मान्तले मलाई पूर्ण तृप्ति (सन्तोष) भएन। एक जाति (जन्म) मा हामीले संचय गरेका अनुभव र जानकारी पछिल्ला जाति (जन्म) हरूमा प्रयोजन वा प्रयोगमा ल्याउन नसक्ने भए कुनै काम गर्नु व्यर्थ हुनजान्छ। पुनर्जन्मको खोजीले विश्वव्याप्त क्रियायोग नै खोजी भएको भैं लागेको छ। मेरो विचारलाई कार्यान्वयन गर्ने अवस्था मलाई प्राप्त भएको भन्ने मैले बुझे। अब काल (समय)को सीमा छैन। अब घडीको सुई दुइको बीचमा म फसेको अड्केको अनुभव हुँदैन। दक्षता भन्नु नै अभ्यास हो। कसै-कसैले सोच्छन् कि त्यो देवीदेवताले दिएको वरदान वा कुनै विशेषता भनेर। तर त्यो पहिलेका जाति (जन्म) हरूमा प्राप्त वा संचय गरेका अभ्यास वा अनुभवहरूको प्रतिफल हो। कुनै व्यक्ति अन्यभन्दा ज्येष्ठ हुन्छन् किनकि ती व्यक्तिलाई धेरै थाहा हुन्छ।"

हेनरी फोर्डको त्यो स्वीकारोक्ति भन्नु नै एक-एक काममा निपुण वा दक्षता हासिल हुने वा छ भने उसले यस जाति (जन्म) मा मात्र नभएर पुर्वजाति (जन्म) हरूमा क्रमशः प्राप्त गरेका निपुणता वा दक्षताहरूको संचितिको फल हो। धेरै अभ्यास र धेरैपटक सिकेका व्यक्ति ज्येष्ठ हुन्छन् भने थोरै अभ्यास र थोरैपटक सिकेका व्यक्ति कनिष्ठ हुन्छन्। आफूलाई भन्दा मोटर रथ निष्पादन कार्यमा ज्येष्ठहरू पनि आफ्नै कर्मान्तशालामा भएको दाबी उहाँको छ। यसबाट उसले पहिलो पटक मोटर रथ निष्पादन नगरेको तथ्य प्रष्ट हुन्छ र उसले पहिले पनि यसरी नै मोटर रथ निष्पादन गरिसकेको तथ्य प्रकाशमा उल्लेख गरेको छ। वर्तमानमा हाम्रो शिष्टाचारमा त्योभन्दा पहिले मोटर रथ निष्पादन भएको थाहा छैन। तर धेरैले अनुमान गरेअनुरूप र कुनै-कुनै तथ्य जानकारीमा आएअनुसार एटलान्टिक शिष्टाचारको विज्ञान अहिलेको भन्दा धेरै विकसित भैरहेको अनुमान गर्दछ। त्यसो भए यस भूगोल (पृथ्वी) मा त्योभन्दा पहिले पनि विकसित विज्ञानको युगहरू भएको हुनसक्ने तथ्यलाई नकार्न सकिँदैन। त्यसकारण हेनरी फोर्डको भनाईलाई पनि नकार्नसक्ने अवस्था छैन। भौतिकवादी शिक्षणबाट हुर्केका

पाश्चात्य विचारकहरूलाई यस्ता कुराहरू पहेली हुन सक्ला, तर यो बौद्ध शिक्षानुकुल नै देखिन्छ।

गौतम बुद्धलाई सबै कुरा थाहा भएको ज्ञान थियो भन्ने विश्वास बौद्धहरू गर्छन्। बुद्ध स्वयंले पनि त्यसरी प्रकाश गर्नुभएको छ। अतः उहाँलाई 'सर्वज्ञ' पनि भनिन्छ। 'जान्नुपर्ने जति छ त्यति नै जानिएको ज्ञान पनि छ।' (यावत्कं ज्ञेय्यं तावत्कतं जाणं) भनी बुद्धले आफ्नो ज्ञानको बारेमा उल्लेख गर्नुभएको छ। सुद्धावास ब्रह्मलोकमा बाहेक उहाँले जन्म नलिएको कुनै ठाउँ (लोक) छैन भनी उहाँले नै उल्लेख गर्नुभएको छ। उहाँको त्यो कथनानुसार ती-ती जन्महरूका घटनाहरू उहाँको स्मृतिपटलमा सुक्ष्म तरिकाले विद्यमान रहिआएको हुनुपर्दछ। र उहाँले विकसित गर्नुभएको अति उच्च मानसिक अवस्थाको कारण जुनसुकै जाति (जन्म) का घटनातिर आफ्नो अति विकसित मन केन्द्रित गरेर ती घटना सम्भेर पुनः प्रकाश पार्न सक्नु हुन्थ्यो।

वर्तमान युगमा कम्प्युटर डिस्कमा संचय गरिराखेको कुनै पनि सामग्री हामीले चाहेको समयमा हेर्नसक्ने अवस्था छ। त्यसको लागि क्रमशः जानुपर्ने आवश्यकता छैन। क्रमशः पनि हेर्न सकिन्छ र शुरुको, बीचको, अन्तको जहाँको चाहियो सिधै त्यसैलाई हेर्न सकिन्छ। त्यस्तै हामीले पढेका, सिकेका कुरा पनि आवश्यक परेको अवस्थामा जहाँबाट पनि सम्झिन सक्ने वा महशुश गर्नसक्ने क्षमता हाम्रो मनमा विद्यमानै छ। अतः उहाँमा अतितका ती अनन्त घटनाहरूमध्ये आवश्यक घटनामा तुरुन्तै पुगी सम्झिन सक्ने क्षमता अर्थात् सर्वज्ञताज्ञान निहित हुनु उहाँको विशिष्टता नै हो।

सर्वज्ञताज्ञानले पनि कुनै पुराना कुरा सम्झि लिन सक्ने त्यस घटनासम्म मन पुऱ्याई त्यसलाई आर्वजना गरेपछि मात्र हो भन्ने तथ्य बुद्धले प्रकाश पार्नुभएको छ। बुद्धकालीन निगण्ठनाथपुत्र (महावीर) भन्ने शास्ताका अनुयायी शिष्यहरूले उहाँलाई जहिले पनि विद्यमान रहिरहने सर्वज्ञताज्ञान छ भनी भन्नुहुन्थ्यो। यसको जवाफ फर्काउनु हुने बुद्धले त्यस्तो हुन नसक्ने बताउनु भएको छ। किनकि सर्वज्ञताज्ञान पनि आर्वजना प्रतिबद्ध भइरहने ज्ञान हो अर्थात् कुनै कुरा वा घटना थाहा भइराख्ने नभई त्यसमा आफ्नो मन केन्द्रित गरी अनुसरण गरेपछि मात्र त्यस कुरा वा घटनालाई सम्झने वा थाहा पाउने हुन्छ। अतः अतितका कुनै पनि घटना वा कुनै पनि व्यक्ति वा प्राणीको अतित कुराहरू

थाहा पाउन क्रमशः मनसँग सम्बन्ध भई अगाडी बढ्नु पर्दछ भने सर्वज्ञताज्ञान भएमा सिधै आवश्यक ठाउँमा मन केन्द्रित गरी ती कुरा थाहा पाउन सकिन्छ । यो सर्वज्ञताज्ञानको विशेषता हो । यी तथ्यहरूबाट पनि अतित घटनाका प्रमाणहरू नष्ट नभएर अगाडी बढी नै रहन्छ भन्ने प्रष्ट हुन्छ ।

बुद्धले साधारण व्यक्तिलाई धर्म सिकेर प्राप्त हुने चार प्रकारका प्रयोजन (लाभ) देखाउनु भएको छ । उहाँले यस जाति (जन्म)मा कण्ठस्थ गरेको पाठ पछिल्ला जाति (जन्म)हरूमा जन्मिदा सम्पन्न सकिन्छ भनी प्रकाश पार्नुभएको छ । हे भिक्षु ! कुनै भिक्षुले यस जन्ममा सूत्र, गेय्य, व्याकरण, गाथा, उदान, इतिवृत्तक, जातक, अद्भूतधर्म, वेदन्त आदि धर्महरू कण्ठस्थ गर्दछ र भिक्षुले ती धर्महरू कानले सुनेर आफूले पनि कण्ठस्थ गरेर मनले पनि चिन्तन-मनन गर्दछ र राम्ररी थाहा पाउँदछ, राम्ररी बुझ्दछ र राम्ररी बोध गर्दछ भने त्यो भिक्षु विना स्मृति मृत्यु भएता पनि कुनै देवलोकमा जन्मिन्छ भने त्यो अवस्थामा सुखी देवपुत्रहरूले धर्मपद भनेको सुन्न नपाउने भएता पनि, कुनै भिक्षुले त्यहाँ गएर

धर्मदेशना गरेको नसुने तापनि अन्य देवपुत्रले कथा भनेको सुनेको अवस्थामा यी (पूर्वजातिमा धर्म सिकेकालाई) मैले पहिले अभ्यास गरेको धर्म हो भन्ने आभाष हुन्छ । स्मृति शक्ति दुर्बल भएता पनि उनले विशिष्टता प्राप्त गर्दछ । भिक्षु हो ! शंखनादको बारेमा राम्ररी ज्ञान हुनेले बाटोमा जाँदा बीच बाटोमा शंखनाद सुनेको खण्डमा त्यो शंखनाद हो वा होइन भन्ने विषयमा उसलाई शंका हुँदैन र यो शंखनाद नै हो भन्ने निर्णयमा पुग्दछ । त्यसरी नै पूर्वजातिहरूमा धर्म सिकेकाहरूले पनि त्यसरी नै यस जन्ममा सुन्दा बुझेर लिन्छ ।" पूर्वजातिमा सिकेका जानेका कुरा पछिल्ला जातिहरूमा अवबोध हुने तरीका यसरी बुद्धले सिक्दै देशना गर्नुभएको छ ।

पूर्व जातिमा प्राप्त ज्ञान पछिल्ला जातिमा कसरी प्रवाह हुन्छ भन्ने प्रश्नमा आत्मवादीहरूले आत्मासँगै हुन्छ भन्छन् भने बुद्धधर्मानुसार उपादान संयुक्तिसँगै जन्म जन्मान्तरसम्म पनि प्रवाह हुन्छ भन्ने उत्तर आउँदछ ।

○

आफ्नै आमाद्वारा नातिको जन्म

जापानकी एकजना ५० वर्षीया महिलाले आफ्नी ३० वर्षीया बाँभी छोरीका लागि सन्तान जन्म दिएकी छन् । बाँभोपनाको उपचार विशेषज्ञले सो कार्यमा सहयोग पुऱ्याएका थिए । प्राप्त समाचारअनुसार आफ्नी ३० वर्षीया छोरीको डिम्बा (एग) र सोही उमेरका ज्वाइँको शुक्रकीटको प्रयोग गरी ५० वर्षीया महिलाले आफ्नै नातिलाई जन्म दिएकी थिइन् । उनकी छोरीको पाठेघरको क्यान्सरको अप्रेसन गरिएका कारण उनी आमा बन्न अवस्थामा रहेकी थिइन् । तर यसरी बच्चालाई जन्म दिनु नैतिक हिसाबले ठीक वा बेठीक के हुने भन्नेबारेमा अहिलेसम्म जापानमा व्यापक छलफलको विषय भएको छ । छोरीको बदलामा आमाले बच्चा जन्माएको यस प्रकारको घटना जापानमा पहिलो पटक घटेको बताइएको छ । जापानको गाइनोसम्बन्धी चिकित्सकहरूको संगठनले त्यसरी बालबच्चा जन्माउने कामलाई प्रतिबन्ध लगाएको छ ।

चीनको प्रसिद्ध गीत "विश्वमा सबैभन्दा राम्रो मानिस आमा"

'विश्वमा सबैभन्दा राम्रो मानिस आमा हुनुहुन्छ' नामक यो गीत चीनमा एउटा निकै प्रसिद्ध गीत मानिन्छ । चीनमा लगभग हरेक केटाकेटीले यो गीत गाउन सक्छन् । विश्वमा विभिन्न किसिमका मायाहरू रहेका छन् । तीमध्ये युवा र युवतीबीचको माया, साथीहरूबीचको माया, आफ्नो मुलुकप्रति जनताको माया, सन्तानले आफ्ना बाबुआमाप्रति गर्ने माया आदि आदि । तर विश्वमा सबैभन्दा विशाल माया कुन हो नि, आमाले गर्भवती भएदेखि बच्चाबच्चीलाई भ्याएसम्मको माया दिदै आउनुभएको छ । आजीवनमा आमाले छोराछोरीहरूलाई हेरविचार र रक्षा गर्दै आउनुभएको छ । आमाबाट दिइएको माया कस्तो मीठो छ । त्यसैले हामीले यस खालको मायालाई निकै महत्वपूर्ण ठान्दछौं । गीतको बोल यस प्रकार छ- विश्वमा सबैभन्दा राम्रो मानिस आमा हुनुहुन्छ । आमाको काखमा रहेका बच्चाबच्चीलाई कति सुखी लाग्छ । विश्वमा सबैभन्दा राम्रो मानिस आमा हुनुहुन्छ । आमाको काखबाट छोड्दा केटाकेटीलाई कति दुःख लाग्छ । विश्वमा सबैभन्दा राम्रो मानिस आमा हुनुहुन्छ । आमाको काख छोडेर सुखसयल कहाँ पाईन्छ र ?

बुद्ध धर्ममा मेरो पदार्पण र प्रेरक तत्वहरू

दोलेन्द्ररत्न शाक्य

चाकुपाट, ललितपुर

विक्रमसम्बत् २०२० सालतिरको कुरा हो । म अध्ययन गर्न पाटनको पूर्खाघरमा एकलै बस्दथेँ । आमा-बुबाहरू बाहिरै हुनुहुन्थ्यो । त्यसबेला १९/२० वर्षको ठिटो, अल्लारे नै थिएँ । बौद्ध कुलमा जन्मेको हुनाले त्यसै पनि बुद्ध धर्मप्रति आस्था हुनु स्वाभाविकै हो । आस्था मात्र होइन केही जान्ने बुझ्ने इच्छा पनि थियो । तर त्यसबेला बुद्ध धर्म अध्ययनको लागि किताबहरू पनि उपलब्ध थिएनन् । बिहारतिर गएर भन्तेहरूको संगतमा पर्ने अवसर पनि पाइएन । थाहा पनि थिएन । लगिदिने र जाऊँ भन्ने पनि थिएनन् । बुद्ध धर्म मानववादी धर्म हो, वैज्ञानिक हो र त्यही नै मानव धर्म हो भनेर थाहा थियो र यसै आडमा रुढीवादीको विरुद्ध अनेक चोटी उपत्यका बाहिर अबौद्धहरूसित जम्काभेट पनि गरेँ । शास्त्रार्थभैँ पनि गरेँ । नतिजा-वैज्ञानिकताको विरुद्ध को जान सक्थे ? उनीहरू अन्ततः मेरो कुरा स्वीकार्दथे ।

तर ममा यथार्थरूपमा बुद्ध-शिक्षाबारेमा त्यति स्पष्ट ज्ञान थिएन । मलाई याद आउँछ - एकदिन दुई चारजना बुद्ध-धर्ममा बेसी ज्ञान भएकाहरूसँग एकछिन बस्ने मौका पाएको थिएँ । तीमध्ये एकजना आशाराम दाई हुनुहुन्थ्यो । अरू को को थिए अहिले मलाई याद भएन । एउटा कुनामा बसेर उहाँहरूको कुरा ध्यानपूर्वक सुन्दै थिएँ । साह्रै घटलागदो । मैले खोजेअनुसार नै भेट्टाएँ । तर जब पुनर्जन्म र कर्मफलबारे कुरा निस्क्यो र चर्चा भयो । म कनिष्ठ नै भए पनि चूप लागेर बस्न सकिन । भनिहालेँ अलि जोशले हो क्यारे शायद-आशाराम दाई, मलाई बुद्धका सबै शिक्षा मनपर्छ तर पुनर्जन्म र कर्मफलको कुरा म पचाउन सकिदैन । जलाएर खरानी पारिसकेपछि पनि मानिस कसरी पुनः जन्म लिन आउँछ ? यसको जवाफमा उहाँहरूले यति मात्र भन्नुभएको याद छ-लौ लौ भाइ, बुद्ध-धर्ममा पुनर्जन्म र कर्मफल भिकिदिएको खण्डमा के नै सार बाँकी रहन्छ र ! शायद त्यतिबेला ममा चार्वाकको सिद्धान्त बोलिरहेको थियो । चार्वाक भन्थे-

यावत् जीवेत् सुखं जीवेत्, ऋणं कृत्वा घृतं पिबेत्

भष्मिभूतस्य देहस्य, पुनरागमनं कुत ?

अर्थात्-जतिसम्म बाँच्छौँ सुखले बाँच, धन नभए ऋण लिएर भए पनि मोज गर (घिउ पिऊ) मरेर भष्म भएपछि फेरि को फर्केर आउँछ ?

मैले त्यसबेला पुनर्जन्म र कर्मफलबारे व्यक्त गरेको कुरा सम्भरेर आज आफैलाई हाँसो आउँछ । आज आएर म

आफै वकालत गर्दछु- पुनर्जन्म र कर्मफलको पक्षमा । त्यतिबेला ममा तथ्य ज्ञानको साह्रै नै कमी थियो, शायद ।

अलिकति परिपत्तिको स्वयं अध्ययनपछि ममा यथार्थ बुद्ध-धर्मको रसास्वादन गर्ने इच्छा, जिज्ञासा अनि कठोट पनि क्रमशः वृद्धि हुँदै परिपत्तितर पनि मन मोडियो र आचार्य श्री सत्यनारायण गोयन्काज्यूको सानिध्यमा साधना शिविर र उहाँको प्रवचनबाट म निकै प्रभावित भएँ र अभ्यास कार्य गर्दै जाँदा अनेक रहस्योद्घाटन हुँदै गयो र आज यो कुरा भन्न मलाई कति पनि हिचकिचाहट हुँदैन कि म अब जन्मले मात्र होइन कर्मले पनि बुद्धको अनुयायी बनेँ ।

विपश्यना शिविर तिनुअधि परिपत्तितर म कसरी अग्रसर भएँ यसबारे पनि यहाँ एक प्रसंग उल्लेख गर्नु अनुचित नठहरिएला । ध्यान बस्नु बूढाखाडाको मात्र एकाधिकार हो, युवकको होइन भन्नेसम्मको धृष्टता त ममा थिएन । तर यसबारे अनभिज्ञता त छुँदैथियो । फेरि त्यतिबेला नेपालमा ध्यान राख्ने र बस्ने भन्ने परम्परा, ज्ञान र प्रेरकको समेतको अभाव थियो । भन्तेवर्गलाई त थाहा थियो होला तर यसतिर सक्रियता र तत्परता पटकै थिएन भन्दा हुन्छ । मलाई बारम्बार प्रारम्भको त्यो घटना याद आउँछ । एकदिन (शायद शुक्रबारको दिन) दिनको २ बज्दो हो । स्कूलबाट घर आउँदै थिएँ । बसबाट ओर्लदा मित्र केशवलाल श्रेष्ठसँग भेट भयो । एकछिन हिँडेपछि उहाँले गोयन्काको प्रवचनको क्यासेट आइपुगेको छ रे, आनन्दराज कहाँ एकपल्ट जानुपर्ने भन्नुभयो । धेरै पहिले रजनीशको एक पुस्तकमा 'गोयन्का' भन्ने शब्द देखेको थिएँ र त्यो शब्द प्रतिध्वनित भइरहेको थियो । एक्कासी धेरै समयपछि त्यही शब्द सुन्दा म त्यसतिर आकर्षित भएँ । जाउँ त अहिल्यै त्यहाँ, अहिले फुर्सत पनि छ, साथी पनि छ, इच्छा पनि छ भनेँ । उहाँले पनि मान्नुभयो । हामी आनन्दराज कहाँ पुग्यौँ (हाल उहाँ विपश्यना आचार्य भइसक्नुभएको छ) संयोगले उहाँ घरैमा हुनुहुँदो रहेछ । हामीले क्यासेटबारे सोध्दा उहाँले भर्खरै आइपुगेको छ भनेर क्यासेट र टेप दुवै अगाडि ल्याउनुभयो र सुनाउन थाल्नुभयो । पहिलो २/४ वाक्य सुनिसकेपछि भनेँ-यो क्यासेट त म लैजान्छु, छिट्टै फर्काउने छु । उहाँले सहर्ष मान्नुभयो । मैले त्यो क्यासेट घर लगेर प्रत्येक वाक्यलाई Pause थिच्दै साँदै गएँ, नेपालीमा पनि अनुवाद गर्दै गएँ ! त्यतिबेला क्यासेट नं. १ र २ भेट्टाउन सकिन । नं. ३ देखि नं. १० सम्म अक्षरशः अनुवाद गरेँ । त्यो

कापी श्रद्धेय बुद्धघोष भन्तले समेत एक दुई महिना राखेर सार्न लगाएर ल्याउनुभएको थियो । सो कापी आजसम्म मसँग सुरक्षित छ । यसबाट मलाई परियत्तिबाट परिपत्तितिर पाइला सार्ने प्रेरणा मिल्यो । यो घटना वि.सं. २०३७ तिरको हो ।

पछि २०३९ सालमा मैले सर्वप्रथम बुढानीलकण्ठ स्कूलमा गोयन्का गुरुद्वारा सञ्चालित विपश्यना शिविरमा सम्मिलित भएँ । त्यसपछि केही वर्षसम्म प्रतिवर्ष शिविरहरूमा भाग लिँदै गएँ । यसबाट मलाई बुद्ध-शिक्षाको सैद्धान्तिक पक्षको साथै अभ्यासात्मक पक्षतिर पनि कदम बढाउने सुअवसर मिल्दै गयो । सबैभन्दा पहिलो 'सतिपठान' शिविरमा पनि सम्मिलित भएँ । यही नै थियो परिपत्तितिरको यात्राको कदम ।

बुद्ध-धर्मको सारलाई नबुझेहरू र त्यस सारलाई अभ्यासद्वारा अनुभूत नगर्नेहरूले बुद्ध-धर्मलाई नास्तिकहरूको धर्म भनी त्यसबारे जान्न बुझ्न चाहँदैनन् । तर जिज्ञासा लिएर पूर्वाग्रह त्यागी अध्ययन गरेमा उनीहरूले आफ्ना धारणा गलत हो भन्ने कुरा स्वीकार गर्न सक्त्यन् । सत्य तथ्यलाई अंगिकार गर्ने छन् । आखिर सत्य सबैलाई प्रिय नै हुन्छ । सत्यको पक्षपाती सबै हुन्छन्, हुनु पनि पर्छ ।

अर्को एउटा प्रसंग प्रस्तुत छ जसले मलाई परियत्तितिर आकर्षण गरेको थियो । विक्रमसम्बत् २०२२ सालतिर विद्या अध्ययनको लागि पाटन घरमा बस्दै गरेको बेला बुद्ध-धर्मबारे जान्ने इच्छा हुँदाहुँदै कहाँ कसैकहाँ जाने र लाने मान्छे नपाएको अवस्थामा एक साँझ एकाघरमा नै बस्नुहुने बुद्धरत्न दाईले तिमी पनि जान्छौं कि कथा सुन्न भन्नुभयो । मैले उत्सुक भई कहाँ भनेर सोधें । उहाँले भन्नुभयो- "पाटनको इखालखुमा सुदर्शन भन्तले एक महिनासम्म बुद्ध शिक्षाबारे कथा भनिरहनुभएको छ । आज २ हप्ता पूरा भइसक्यो । म त दिनदिनै जाँदैछु । तिमी पनि जाने भए जाऊँ ।" म तुरुन्तै तत्पर भएँ । मैले यति मात्र भनें-हिजो अस्तिकिन नभन्नुभएको त, म पनि जान्छु नि । हामी गयौं । राति ७/८ बज्दो हो । इखालखुमा मान्छे खचाखच थिए । एक कुनामा ठाउँ ओगटें । प्रवचन सुन्दै गएँ । मैले खोजेको कुरा भन्तले मेरो मन पेट बुझेर मलाई नै लक्षित गरी बोध गर्ने उद्देश्यले प्रवचन दिइरहनुभएको जस्तो लाग्यो । त्यतिबेला सुदर्शन भन्ते युवक नै हुनुहुन्थ्यो साथै उहाँलाई बुद्ध-धर्मका ज्ञाता, प्रखर वक्ता, सक्रिय उपदेशक र वैज्ञानिक विचारधारा भएको व्यक्तित्व भनी सबैले चिन्दथे । त्यसैले सुदर्शन भन्तेले कथा भन्ने भनेपछि प्रायःजसो युवकहरू आकर्षित हुन्थे तर अन्य श्रोतावर्गको पनि त्यतिकै सहभागिता रहन्थ्यो । मलाई पनि सुदर्शन भन्तेको बोल्ने शैली, विचारधारा र बुद्ध-धर्मको सुस्पष्ट व्याख्याले निकै प्रभावित पाऱ्यो । भोलिपल्टदेखि निश्चित समय अगावै कापी र कलम लिएर बत्तीको लट्ठामुनि ठाउँ लिएर बस्न थालें

र आवश्यक र घटलागदो कुराहरू नोट पनि गर्दै गएँ । आजसम्म पनि त्यो नोट कापी मसँग हुनुपर्छ ।

बुद्ध-धर्मसम्बन्धी जिज्ञासा, चर्चा, चिन्तन मनन गर्ने गराउने कुरामा भन्तेवर्ग त सामेल हुने नै भए । सर्वप्रथम त दिवंगत प्रज्ञानन्द महास्थविरको नामैले उल्लेख गर्नुपर्छ । शायद घरको इतिहासमै होला -सर्वप्रथम उहाँ भन्तेलाई भोजन गराई त्यतिबेला मनमा आएका धर्मसम्बन्धी प्रश्नहरू सोधेको थिएँ । उहाँको मृदुभाषिता, ठट्टाको पारा, शान्तिमिजास र पुत्रवत व्यवहारले मलाई बुद्ध-धर्म अध्ययन गर्ने यात्रामा इन्धनको काम गर्‍यो । त्यसपछि वर्षैपिच्छे र बीच बीचमा पनि भोजन निमन्त्रणा गर्दा वा एक दुईपल्ट अन्यबेला पनि नछुटाइकन पाल्नु भई, भोजनपछि पनि धेरै बेरसम्म सँगै बसी धर्मसम्बन्धी छलफल, प्रश्नोत्तर र परस्परको ज्ञान-विज्ञानसम्बन्धी जिज्ञासा शान्त गर्ने अर्का भन्ते हुनुहुन्छ-श्रद्धेय बुद्धघोष महास्थविर । उहाँले २-४ वटा पुस्तक पनि दिनुहुन्थ्यो र सैद्धान्तिक ज्ञान पनि दिनुहुन्थ्यो । उहाँले पनि इन्धनकै रूपमा मलाई अघि बढ्न प्रेरणा दिनुभयो । अन्य भन्तेवर्गमा-ज्ञानपूर्णिक भन्ते, भट्टीय भन्ते, कोण्डय भन्ते, धर्मपाल भन्ते, शोभन भन्ते इत्यादिले पनि बेला-बेलामा र प्रसंग उद्दा घच्चच्याउनुभयो । साथै बोधिज्ञान भन्ते उदयभद्र भन्ते र निगोध भन्तेहरूले पनि धर्म प्रचार गर्ने कार्यमा बेला मौकामा साथ दिनुभयो ।

यसै प्रसंगमा उल्लेख गर्न छुटाउन नहुने भन्ते हुनुहुन्थ्यो- दिवंगत कालुदायी भन्ते । एकपल्ट भोजनको लागि आमन्त्रितमध्ये के भएर हो उहाँ एकै पाल्नुभयो । भोजनपछि धर्मदेशनाको क्रममा उल्लेख गर्नुभएको कुरा स्मरणीय र मननीय पनि छ । उहाँले भन्नुभयो-"भन्ते, श्रमण, ब्राह्मण, याचक, भोका, थाकेका, बेसहारालाई भोजदान गर्नु भनेको देखौंवाको लागि वा म दानी हुँ भन्ने दर्प तिखान र गर्नुपर्ने कर मेटाउने काम मात्र हो भनेर सम्झनु हुँदैन । तपाईंले आज एउटा भन्तेलाई निमन्त्रणा गर्नुभयो, भोजनादि दान दिनुभयो र तृप्त पार्नुभयो । यसले भन्तेको प्राण धान्ने कारण बनी उनको आयु वृद्धि भयो । अधिसम्म भोकको कारणले मलिन अनुहार अहिले तृप्त भएपछि चहकिलो र वर्ण राम्रो भयो । सुख सन्तोष पनि प्राप्त भयो । शारीरिक बल पनि वृद्धि भयो । अब म आजको लागि काम गर्न समर्थ भएँ । यो उपलब्धि म भिक्षुले पाएँ । कालान्तरमा उपासकलाई पनि यस्तै आयु, वर्ण, सुख र बल प्राप्त भई अन्य धर्म कार्य गर्न समर्थ हुन बल मिल्नेछ ।"

भन्तेवर्ग बाहेक अन्य थुप्रै मित्रहरू, परिवारका सदस्यहरू टोल छिमेकका श्रद्धालु व्यक्तिकहरू, मेरा प्यारा छात्रछात्राहरू र अन्य बाहिरका तर सद्धर्मप्रेमीहरूले पनि मेरो प्रयासमा सरिक भई वा प्रोत्साहन दिई सहायक बनेका छन् ।

मेरो परिवारका मध्ये मेरी श्रीमतीले मलाई डोऱ्याएकी मात्र नभई धिसारेकी भने पनि अतिशयोक्ति नहोला । म आफू बिरामी भई ध्यान शिविरमा जाऊँ कि नजाऊँ गरिरहेको बेला जानुपर्छ यस्तोबेला भन्नु ध्यान बस्नमा मन लगाउनुपर्छ भनेर गुन्टा बाँधी ट्याक्सी बोलाई बुढानीलकण्ठसम्म राती हुँदो पुऱ्याएकीलाई कसरी नकार्न सकिन्छ ? तिनी पनि मेरो प्रेरक नै भइन् ।

बुद्ध-धर्मको व्यावहारिक पक्ष (पटिपत्ति) को क्षेत्रमा पदार्पणको मूल स्रोतको रूपमा सर्व श्री आचार्य सत्यनारायण गोयन्काज्यू नै पर्नुहुन्छ । जस्तै माथि पनि उल्लेख गरिसकेको छु कि २०३९ सालमा सर्वप्रथम उहाँकै स्वप्रस्फुटित, हृदयस्पर्शी र स्पष्ट आवाजमा उहाँकै मार्ग निर्देशनमा उहाँकै सानिध्यमा मैले विपश्यना शिविर लिएको थिएँ । प्रवचन त्योभन्दा अगाडि सुनिसकेको कारणले शिविर अझै प्रेरक, सुपाच्य र फलदायी रह्यो ।

यो पनि स्मरणीय छ कि बीचमा एकजना बर्माबाट पञ्जासामी भन्ने भन्ते नेपाल आउनु भएको थियो । उहाँ पाटनको सुमंगल विहारमा बस्नुहुन्थ्यो । उहाँ आइराख्नुभएको त धेरै दिन भइसकेको रहेछ तर मेरो भेट उहाँसँग उहाँ जाने ३/४ दिन बाँकी हुँदा मात्र भयो । उहाँले मलाई विहारमा डाक्नुभयो । गएँ उहाँ पनि ध्यान नै सिकाउनु हुँदो रहेछ । ध्यानको नाम समर्थ-विपश्यना भन्नुभयो । यताउताको २-४ शिर्षकमा कुरा भएपछि-लौ त बसौं न ध्यान भनेर दुई अढाइ घण्टासम्म ध्यानमा राख्नुभयो । २-३ दिन गएपछि परीक्षा लिनुभयो । उहाँले मलाई उक्त विहारमा आई हप्ताको एकचोटी बुद्धघोष भन्तेसँग रही ध्यान सिकाउनु भनेर एउटा प्रमाणपत्र एवं प्रशंसापत्र टाइप गरी दिनुभयो । अटुटरूपमा २ महिनासम्म साप्ताहिक ध्यान कार्यक्रम चल्यो । कार्यक्रमपछि इच्छुक सहभागीहरू बसी छलफलको कार्यक्रम पनि हुन्थ्यो । अर्को प्रसंग त्यसैताका यशोधरा विहारमा आयोजित धर्मदेशना कार्यक्रममा श्रीलंकाबाट पाल्नुभएका प्रियदस्सी भन्तेको प्रवचनलाई मातृभाषा नेपालभाषामा अनुवाद गर्ने सुअवसर र उहाँ भन्तेसँग केही समय बिताउने मौकालाई पनि यहाँ उल्लेख गर्नु उपयुक्त ठान्दछु । यी दुई घटना पनि यसै क्रममा उल्लेख नगरे लेखको शीर्षकसँग अन्याय गरेको ठहरिएला भनेर यसलाई पनि ठाउँ दिएको हुँ ।

धर्म प्रचारको कार्यमा स्वयं सरिक भई चलाएको कार्यक्रमहरूमा YMBA द्वारा सर्वप्रथम आयोजित Expression in English र सद्वर्ष-कक्षा-सप्ताह कार्यक्रम हुन् । साप्ताहिक प्रवचन कार्यक्रमहरूमा पनि निमन्त्रणा हुँदा जान्थे । त्यसपछि 'सद्वर्ष-कक्षा-सप्ताह' कार्यक्रम युवकहरूमा लोकप्रिय भएकै कारणले पुनः YMBA मा अर्कोपल्ट, विश्व शान्ति पुस्तकालयमा दुईपल्ट, अक्षेश्वर महाविहारमा एकपल्ट,

नागबहालमा एकपल्ट र दीपावली पुस्तकालय, गुइतः टोलमा एकपल्ट, सहकारी संस्था 'स्कोप' अन्तर्गत एकपल्ट र धम्मसाकच्छ्रा संघ, हःखामा एकपल्ट सञ्चालन गरिसकेको छु ।

यस कार्यमा अग्रसर भई सहयोग गर्नेहरूमा भाइ रवि शाक्य, राजेश शाक्य र बुद्धरत्न शाक्य अग्रपंक्तिमा आउँछन् । धर्मप्रतिकै कारणले प्रेरित भई विभिन्न बौद्ध पत्रपत्रिकाहरूमा लेख रचनाहरूको प्रकाशन र विभिन्न पुस्तकहरूको अनुवाद र केही पुस्तकहरू लेखी जम्मा २५ वटा पुस्तक प्रकाशित भइसकेका छन् । पुस्तकका प्रकाशकवर्ग YMBA मा कृष्णबहादुर नकर्मी, सरस्वती श्रेष्ठ, जयराम ताम्राकार, माधुरी मानन्धर, ठाकुर व्यास खत्री, विष्णुराज शाक्य, बोधिरत्न शाक्य र तीर्थरत्न शाक्य (बेतिमाया शाक्य/पौसा) पनि मेरा प्रेरक बनेका छन् ।

माथि उल्लेखित सबै भन्तेवर्ग, मान्यवर्ग, मित्रवर्ग, स्वजनवर्ग एवं अन्य देश-विदेशका ज्ञात-अज्ञात विद्वतवर्गप्रति मेरो प्रेरक बनिदिनुभएकोमा म सबैमा आभार व्यक्त गर्दछु । मातृगर्भबाट जन्मेको ६० वर्ष नाघिसके तापनि धर्म-गर्भबाट जन्मेको २०औं वर्ष भयो भन्नुपर्दो । अझ बुझ्नु, सुन्नु, चिन्तन-मनन गर्नु, अभ्यास गर्नु बाँकी नै छ । यात्राको क्रम जारी नै छ । सबैमा मंगल कामना एवं साधुवाद ! भवतु सब्व मंगल !

⊖

पाप कर्म कहिल्यै नगर्नु ।

पुण्य गर्दै जानु ।

आफ्नो (मन) चित्तलाई शुद्ध गर्नु
यहि नै बुद्धको उपदेश हो ।

विश्व मोटर ट्रेडर्स

ख-२, ४०८, पुतलिसडक, काठमाडौं, नेपाल ।

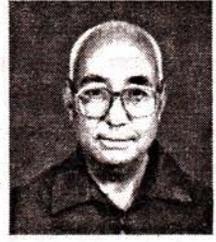
फोन नं: ४२२५६२५, ४२४४१७३, फ्याक्स: ४२२९८५५

ईमेल: vmtautoparts@wlink.com.np

टोयोटा, मित्सुबिसि, निशान, इसुजु, सुजुकि इत्यादि
गाडिका पार्ट्सहरू को लागि सम्पर्क गर्नुहोस् ।

आचार्य धर्मवज्रज्यूको खण्डनमा देखापरेका विवादस्पद कुराहरू

डा. सानुभाइ डंगोल

यस्तै महायान भन्ने शब्द ईस्वीको प्रथम शताब्दीपछि मात्र प्राप्त भएको भन्नेबारे बौद्ध विद्वान भरतसिंह उपाध्यायले लेख्नुभएका शब्दहरू यस प्रकार छन्: "यस प्रकार हामी देख्छौं कि 'हीनयान' शब्दलाई केही सीमा र मर्यादासहित बुद्धको मूल दर्शन अथवा यसको प्राथमिक विकासलाई सूचित गर्नको लागि प्रयोग गरिन्छ, र 'महायान' शब्द यसको विकसित स्वरूपलाई, जुन यसलाई प्रथम शताब्दी ईस्वीपछि प्राप्त भयो र जसको विकास भारत र एशियाका अनेक देशहरूमा भए।" (भरतसिंह उपाध्याय, बौद्ध दर्शन तथा अन्य भारतीय दर्शन, (दिल्ली: मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, १९९६), पृ. २१२)

प्रज्ञापारमितासुत्र र अन्य महायान ग्रन्थहरू धेरैवादको सुत्रपिटक समकालीन सुत्रहरू भनेर मान्यता दिन सकिए तापनि यीनलाई नक्कली ग्रन्थको रूपमा लिने सम्भावना नभएका पनि होइनन्। यसरी नक्कली ग्रन्थको रूपमा लिने सम्भावना भएकै कारण प्रज्ञापारमिता सुत्रलाई पाँचसय वर्षपछि, नागलोकबाट ल्याइएका भन्ने कथावत वा किस्साहरू जोडिएका हुन्। यस बारे रिचार्ड एच. रविन्सन र विलियार्ड एल. जोन्सनका भनाई यस प्रकार रहेका छन्: "The Lotus Sutra castigates wicked people who say that the expanded Sutras are not the word of the Buddha. Well it might, as much of the Buddhist community believed on good grounds that such texts were recent forgeries. Mahayanists then claimed that their Sutras had been preserved for five hundred years by the Nagas (mythological serpentine spirits) in their underwater palaces, to be divulged when the world was ripe for them. Such tales probably did not convince many opponents." (Richard H. Robinson and Williard L. Robinson, The Buddhist Religion, (California: Wadsworth Publishing Company, 1982), p. 67) अर्थात् "सद्धर्मपुण्डरिक सुत्रले (पछि) विस्तार गरिएका सुत्रहरू बुद्धको वचन होइन भन्ने दुष्ट मानिसहरूलाई फट्कार्न काम गर्दछ। धेरै बौद्ध समुदायले उपरोक्त आधारमै यस्ता ग्रन्थहरूलाई हालैको नक्कली भनेर सायद ठीकै भनेको हुन सक्दछ। महायानीहरूले त्यसपछि आफ्ना सुत्रहरूलाई समय पूरा भएपछि प्रचारमा ल्याउने गरी पाँचसय वर्षदेखि नागहरू (पौराणिक सपरूपी आत्माहरू) ले समुद्रमुनिको दरवारहरूमा सुरक्षा गरेर राखिएको भन्ने दावा गरे। यस्ता किस्साहरूले विरोधीहरूलाई सायद विश्वस्त बनाएनन् पनि।"

"माध्यमिक (शून्यवाद) दर्शनलाई सानुभाइज्यूले कुनै शाखा बनाइदिनुभएको छ। वास्तवमा माध्यमिक दर्शन त समग्र महायानको आफ्नो दर्शन नै हो। बुद्धधर्मको विशुद्ध शाखा प्रशाखा केही होइन।" भन्ने आचार्य महोदयका लेखाइबारे आफ्नो भनाई केही नरहे तापनि यस लेखकले बुद्ध धर्मका चार दार्शनिक शाखा (schools) हरूमध्ये सौत्रान्तिक, वैभाषिक, माध्यमिक (शून्यवाद) र योगाचार (विज्ञानवाद) गरी नाम मात्रको हिसाबले भए पनि चारवटा दर्शनहरू अध्ययन गर्ने अवसर पाएको हुँदा यसलाई बुद्ध धर्मको विशुद्ध शाखा मारू पुगेको हो। साथै शुरुको महायानलाई दुई भागमा विभाजन गरिएको बारे The Seeker's Glossary of Buddhism ले यस प्रकार उल्लेख गरेका छन् पनि: "The elementary Mahayana teaching is divided into two. The first is the teaching which analyses the specific and distinct character of the Dharma, and the second is the teaching that all Dharma are non-substantial. The former is found in the Yogachara Sutra and the latter in the Wisdom Sutra." (Taipei: The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation, 1998), pp.222-223) अर्थात् "प्रारम्भिक महायानका उपदेशलाई दुई वर्गमा विभक्त गरिएको छ। पहिलो त्यो उपदेश हो जसले धर्महरूको विशिष्ट र पृथक स्वरूपलाई विश्लेषण गर्दछ र दोश्रो उपदेश त्यो हो जसले सबै धर्महरू सारविहीन मान्दछ। पहिलो (उपदेश) योगाचारमा पाइन्छ भने पछिल्लो चाहीं प्रज्ञा (पारमिता) सूत्रमा।"

आचार्य महोदयले "अभिसमयालंकार आलोक त भदन्त हरिभद्रको व्याख्याशास्त्र हो र शास्त्रमा आ-आफ्ना व्याख्याप्रणाली (hermeneutics) हुन्छ" भनी लेख्नु भए जस्तै यस लेखकले लेखेको लेखलाई पनि लेखकको आफ्नै किसिमको एक व्याख्याप्रणाली सम्झिदिनु भएको भए राम्रै हुने थियो होला जस्तो लाग्दछ। "यी तथ्यहरूलाई गुमराहमा राखेर सानुभाइज्यूले सद्धर्मपुण्डरीकलाई महायानको पहिलो सूत्र भनेर ठोकुवा गर्नु या त पूर्वाग्रहले युक्त हुनु हो या त अध्ययनकै कमी हो। तर एक विद्यावारिधि गरिसकेको विद्वानको अध्ययनमा कमी भन्न त हामी सक्दैनौं" भनेर आफ्नो लेखमा उल्लेख गरिरहन पढेनथ्यो होला पनि। यो लेखकले बराबर बुद्ध धर्मका लेखहरू लेख्ने गरे तापनि आफूलाई बुद्ध धर्मका विज्ञ मानेको छैन। यस लेखकले विद्यावारिधि गरेको विषय पनि बुद्ध धर्मसंग सम्बन्धित नभई केवल राजनीतिशास्त्रसंग सम्बन्धित हो। कुनै सीमित विषयलाई लिएर विद्यावारिधि गर्दैमा कुनै व्यक्तिले आफूले विद्यावारिधि गरेकै विषयमा पनि सम्पूर्ण ज्ञानलाभ गरेको

हुन्छ भन्ने केही छैन । बुद्ध धर्मका संस्थापक भगवान् बुद्धकै समयमा पनि ग्रन्थधुर र विनयधुरहरूको बीचमा विवाद उठ्न सक्दछ भने बुद्ध महापरिनिर्वाण भएको करीब २६०० वर्षपछि यस्तो विवाद उठ्यो भन्दैमा कुनै आश्चर्य मात्र आवश्यक पर्दैन होला पनि ।

“भारतवर्षमा सबभन्दा पहिले ऐतिहासिक रूपमा भक्ति (पालिमा भक्ति) शब्दको प्रयोग भएको पालि निकायको थेरागाथामा हो । ... यो प्रयोग कुनै पनि हिन्दू भक्ति शब्दको प्रयोगभन्दा अधिको हो ... सात आर्यधन मध्ये श्रद्धाधन पहिलो धन हो” आदि भनेर आचार्य महोदयले लेख्नुभएको कुरामा शंका गर्ने ठाउँ देखा पर्दैन तापनि बुद्ध धर्ममा पछि गएर हिन्दू धर्मको प्रभावमा परी भक्ति परम्पराको विकास भएको भन्नेबारे ऐयास्वामी मात्र होइन अन्य कतिपय विद्वानहरूले पनि सकारका छन् । यस सन्दर्भमा वरिष्ठ विद्वान हर दयालज्यूका शब्दहरू यस प्रकार छन्: “Although the idea of bhakti originated among the Buddhists and was adopted in self-defense by the Hindus, yet the new sects, which arose after the fifth century B.C., exercised a profound influence on the further development of Buddhism. They established the cults of certain devas and defied heroes, and the Buddhists were compelled to endow their Buddhas and bodhisattvas with similar attributes and powers. (Har Dayal, The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature, Delhi: Motilal Banarasidas, 1975, p.36) अर्थात् “भक्तिको धारणा बौद्धहरूका बीच उत्पत्ति भएको र हिन्दूहरूले आत्मरक्षाको लागि यसलाई ग्रहण गरे तापनि ईसापूर्वको पाँच शताब्दीपछि उठेका सम्प्रदायहरूले बुद्धधर्मको थप विकासमा गहिरो प्रभाव पारेका छन् । उनीहरूले केही देवता र दैवीकरण गरेका वीरहरूलाई स्थापना गरे र बौद्धहरूले बुद्ध र बोधिसत्त्वहरूमा पनि त्यस्तै प्रकारका गुण र शक्तिहरू रहेको कुरा मात्र बाध्य भए ।” श्री हरदयालज्यूद्वारा लिखित यी शब्दहरूले ऐयास्वामीकै कुरालाई नै पुष्टि गरेको देखा पर्दछ ।

बुद्ध धर्ममा पाइने भक्तिलाई बढी मात्रामा श्रद्धा शब्दले विभूषित गरिए तापनि यहाँ श्रद्धाको अर्थ अन्धभक्ति होइन बरु विश्वास हो भन्ने संकेत गर्दछ । बुद्ध धर्म केवल नैतिक सिद्धान्तमा मात्र आधारित छैन भनेर जतिसुकै व्याख्या गरिए तापनि नैतिक धरातलमै अडेर मात्र यो धर्म उठ्न सकेको हो । त्यसैले “बुद्धधर्म एक दर्शन, एक मनोविज्ञान, एक नीति र एक विश्लेषणको प्रणाली मात्र नभएर ती सबैभन्दा माथि यो एक सिद्धान्त र अन्तिम मोक्षको एक विधि पनि हो” भनेर आचार्य महोदयले जतिसुकै व्याख्या गर्नु भए तापनि नैतिक धरातल वा शीलको आधार बिना यो धर्म टिक्न सक्दैन भन्ने कुरा स्वतःसिद्ध पनि छ । यसबारे विशुद्धि मार्गको पहिलो श्लोक “सीले पतिद्वय नरो सपञ्चा, चित्तं पञ्चञ्च भावयं । आतापि निपको भिक्षु, सो इमं विजट्ये जटं ॥” अर्थात् “संसारमा केवल भय मात्र देख्ने प्रज्ञावान, वीर्यवान्, पण्डित (भिक्षु) ले शीलमा प्रतिष्ठित भएर समाधि र प्रज्ञाको भावना गर्दै यस जंजाललाई सुल्झाउन सक्दछ ।”

श्रद्धा र भक्तिलाई प्रवर्द्धन गर्नमा थेरवादी निकायहरू अन्य बौद्ध

निकायहरूभन्दा कुनै किसिमले पछि नपरेको कुरालाई सत्य मानिए तापनि यस निकायहरूमा पाइने श्रद्धा शब्दले अन्धभक्तिलाई भने संकेत गर्दैन, बरु परीक्षणको किसमा उत्रिसकेको विश्वस्ततालाई संकेत गर्ने गर्दछ र यसैले पनि यसलाई उच्च स्थान दिइएको हो । यस सन्दर्भमा वालपोल राहुलका शब्दहरू यस प्रकार छन्: “Almost all religions are built on 'faith'—rather blind faith it would seem. But in Buddhism, emphasis is laid on 'seeing', knowing, understanding and not on faith, or belief. In Buddhist texts, there is a word saddha (Skt. sraddha) which is usually translated as 'faith' or 'belief'. But saddha is not 'faith' as such, but rather 'confidence' born out of conviction.” (Walpola Rahula, What the Buddha Taught? (Great Britain: Unwin Brothers Ltd., 1972), p. 8) अर्थात् “प्रायः सबै धर्महरू श्रद्धामै खडा भएका छन्, बरु यो अन्ध श्रद्धाको रूपमा देखा पर्दछ । तर बुद्ध धर्ममा भने यो शब्दले 'दर्शन' र ज्ञान, बुझ्ने कुरामा जोड दिन्छ, तर अन्धश्रद्धा वा विश्वासमा भने होइन । बौद्ध ग्रन्थहरूमा सद्धा (संस्कृतमा श्रद्धा) भन्ने शब्द पाइन्छ, जसलाई साधारणतः श्रद्धा वा विश्वासको रूपमा अनुवाद गरिन्छ । तर सद्धा (यस प्रकारको श्रद्धा होइन) बरु दृढ निश्चयको आधारमा जन्मेको विश्वस्तता हो ।” यी कुराहरूको बावजुद बच्चाहरूलाई क माने कलम भनेर पढाउन सिकाए जस्तै बुद्ध धर्मप्रति आस्था जगाएर माथि उठाउन पनि श्रद्धा, भक्ति र पूजा पद्धतिलाई स्थान दिन नसिकने कुनै कुरा देखिदैन ।

यस अतिरिक्त थेरवादमै पनि प्रज्ञाधिक, वीर्याधिक र श्रद्धाधिक गरी तीन प्रकारका बोधिसत्त्वहरू पाइन्छन् । यी तीन मध्ये श्रद्धाधिक बोधिसत्त्वहरू श्रद्धाकै आधारमा लक्ष्य प्राप्त गर्ने भएकोले उनीहरूको निमित्त बुद्धको मूर्ति अति प्रेरणाको स्रोतको रूपमा रहेको हुन्छ । उनीहरू सब प्रकारको पूजामा चाख राख्ने गर्दछन् । साथै बौद्धहरू बुद्धको गुण स्मरणको लागि पनि बुद्ध मूर्तिको पूजा गर्दछन् । यसैले उनीहरू आमिस पूजालाई खण्डन गर्दैनन् । यस सन्दर्भमा नारद थेराका शब्दहरू यस प्रकार छन्: The more they think of the Buddha the more they love Him. This is the reason why Buddhism does not denounce these external forms of homage (amisa puja) though undoubtedly practice (patipatti puja) is more commendable and indisputably superior.” (Narada, The Buddha and His Teachings, (Taipei: The Corporate Body of the Buddha Educational Foundation, 1988), p.574) अर्थात् “उनीहरू जति जति बुद्धको चिन्तन गर्दछन् उति उति उनीहरू बुद्धलाई मन पराउँदछन् । यही कारणले गर्दा प्रतिपति पूजा निसन्देह नै बढी प्रशंसनीय र निर्विवाद हिसाबले उच्च रहे तापनि बुद्ध धर्मले आमिस पूजालाई खण्डन गर्दैनन् ।

बुद्ध भक्ति र शरणागतिको परम्परा महायानका आचार्यहरूले पछि गएर विकसित गरेको भन्ने बारे श्री भरतसिंह उपाध्यायका शब्दहरू यस प्रकार छन्: “यही (महायान) धाराका आचार्यहरूले विशेषगरी वैदिक परम्पराका कट्टर अनुयायी र विचारकहरूसँग दार्शनिक क्षेत्रमा टक्कर लिए र साथै बुद्ध भक्ति वा उसको शरणागति

वा नामानुस्मृतिद्वारा मोक्षको विधान बनाएर आफ्नो एक अभावलाई पूर्ति गरे र सबैको लागि निर्वाणको मार्ग खोलेर 'महायान' नामको संगति पनि लगाए। भक्तिवादको बौद्ध धर्ममा प्रवेश भयो र अर्हत्को स्थानमा बोधिसत्वको आदर्शलाई स्थापना गरियो।" (भरतसिंह उपाध्याय, बौद्ध दर्शन तथा अन्य भारतीय दर्शन, (दिल्ली: मोतीलाल बनारसीदास पब्लिशर्स, १९९६), पृ. २१२)

खण्डनको पाँचौं वा छैठौं खण्ड सम्बन्धमा

२०६३ साल आषाढपूर्णिमाको अंकमा यस लेखकले अनागारिक गोविन्दज्यूलाई उद्धृत गर्दै बौद्ध तन्त्रमा पञ्चमकारको प्रयोग भएको भन्ने कुरा उल्लेख गरेकोमा यसलाई सर्वथा गलत बताउँदै "कुनै पनि बौद्ध तन्त्रहरूमा पञ्चमकारको अवधारणा समेत पनि छैन" भन्ने कुरा उल्लेख गर्नुभएकोमा आचार्य श्रीधर राणाज्यूलाई धन्यवाद। त्यस्तै "बौद्ध तन्त्रमा कहिँपनि नभएका भैरवीचक्र जस्ता पूर्ण हिन्दू पदावली एवं अवधारणाहरूलाई समेत बौद्ध तन्त्रमा छन् भनेर प्राध्यापक भरतसिंहले "शत प्रतिशत अक्षम्य र भूठो प्रस्तुति गर्नुभएको छ तर पनि सानुभाइज्यूले फेरि त्यसकै उद्धरण गर्नु भन आश्चर्यजनक देखिन्छ" भनी लेख्नुभएकोमा विशेष धन्यवाद। त्यस्तै, "स्नेलग्रोभले तन्त्रको सन्ध्याभाषालाई राम्रोसँग नबुझिकन लेख्नुभएको छ" भनी उल्लेख गर्नु भएकोमा पनि। यस लेखकले उपर्युक्त तीन जना वरिष्ठ लेखकहरू समेतको पुस्तक वा ग्रन्थहरूलाई आधार बनाएर आफ्नो लेख लेखेको हुँदा आधार ग्रन्थहरू नै त्रुटिपूर्ण रहे पछि यस लेखकको लेखमा त्रुटिहरू देखापर्नु अस्वाभाविक भन्न सकिदैन पनि। यस लेखकले यी र 2500 Years of Buddhism भन्ने पुस्तकहरूलाई त्रिभुवन विश्वविद्यालय लगायत विश्वका अन्य विश्वविद्यालयहरूले पनि अध्यापनको लागि मान्यता दिएको पुस्तकहरू भएकै कारण उद्धृत गर्नुपुगेको हो। यी पुस्तकहरू मिति नाघेका, भूठो प्रस्तुति गर्ने खालको र त्रुटिपूर्ण रहेको भए यीनबाट यो लेखकलाई जस्तै अन्य पाठकहरूलाई पनि भ्रम सिर्जना गर्नसक्ने देखिन्छ। यस सन्दर्भमा यस लेखकको आचार्य महोदयलाई एउटा अनुरोध के छ भने उहाँले यी पुस्तकहरूलाई विश्वका कुनै पनि विश्वविद्यालयको पाठ्यक्रममा समावेश नगर्नको लागि आवाज उठाई दिनुभए उचित हुने थियो जसरी उहाँले Austine Wadell को Tibetan Buddhism भन्ने पुस्तकलाई PGD in Buddhist Studies को पाठ्यक्रममा समावेश गरिएकोमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गतको संस्कृति विभाग उपर कुनै बेला आवाज उठाउनु भएको थियो। (यस बारे अन्य विवरण माथि हेर्नु हुन अनुरोध छ।)

यस अतिरिक्त आचार्य महोदयले गर्नुपर्ने अन्य कार्य हो उपर्युक्त पुस्तकहरूका लेखक तथा प्रकाशकहरूलाई पनि आफूले प्रकाशनमा ल्याउने पुस्तकहरूलाई शुद्ध पारेर मात्र छान्नको लागि सल्लाह प्रदान गर्ने। नभए त्रिभुवन विश्वविद्यालय र विश्वका अन्य विश्वविद्यालयहरूबाट उच्चशिक्षा ग्रहण गर्ने बौद्ध विद्वानहरू पनि यस लेखकले जस्तै त्रुटिपूर्ण लेखहरू लेख्न बाध्य हुनेछन्। आचार्य महोदयले यस लेखकलाई दिनुभएको सल्लाह अन्य लेखक र विद्वानहरूलाई पनि काम लागोस् भनेर यो सुझाव प्रस्तुत गरिएको हो। आचार्य महोदयले यस लेखकलाई दिनुभएको

सल्लाह निम्न बमोजिम रहेको छ:

"अन्तमा, हामीले बौद्ध विद्वान् डा. सानुभाइज्यूसँग बौद्धक्षेत्रका विभिन्न पक्षका ग्रन्थहरूलाई टुक्राटाकि अध्ययन गरेकै भरमा र सबै पक्ष, पूर्वापर र शोधमूलक सिद्धान्तहरूलाई पूर्ण रूपमा ख्याल नगरेरै टिप्पणी गर्ने तहबाट माथि उठेर लेखहरू लेख्न आग्रह गर्दछौं र बौद्ध अध्ययनमा मिति पुगिसकेका ग्रन्थ, धारणा र विद्वान् एवं इतिहासविदहरूको आधार नलिई सच्चा शोधमूलक एवं आधुनिकतम वैज्ञानिक अध्ययनको आधारमा हाम्रा लेखहरूलाई खण्डन गर्ने इच्छा भएमा त्यो गर्न सहर्ष अनुरोध गर्दछौं जसले गर्दा हामीलाई नयाँ आयामहरू देख्ने र जान्ने अवसर मिल्ने थियो।"

यो लेखकले यो कुरा दोहोर्‍याउनु पर्नाको मूल कारण हो त्रिभुवन विश्वविद्यालय र विश्वका अन्य विश्वविद्यालयहरूमा प्राध्यापन गर्ने प्राध्यापक महोदयहरूले पनि यस्ता त्रुटिपूर्ण पुस्तकहरूलाई आधार बनाएर पढाउने काम नहोस् भन्ने ताकि विद्यार्थीवर्गमा बौद्धधर्मबारे भ्रम नपरोस्।

आचार्य महोदयले यस लेखकलाई "एक हिन्दू देवी कालीको ध्यानबाट स्रोतापन्न हुनु र फेरि एक धेरवादी भिक्खुले समर्थन गरी अनुमोदन गर्नु बुद्ध धर्ममा देखा परेको विकृति र विचलन हो कि होइन?" भनी प्रश्न उठाउनु भएको देखिन्छ। यस लेखकले आफूलाई एक हिन्दू देवी कालीको ध्यानबाट स्रोतापन्न भएको भनेर कहिल्यै उल्लेख गरेको छैन। उसले त देवी कालीलाई स्रोतापन्न भएको संकेत गर्ने एक माध्यमको रूपमा सम्म मानेको हो। साथै यो लेखकले आफूलाई स्रोतापन्न भयो भनी लेखेको कुरालाई कुनै पनि भिक्षुले सकार गरे जस्तो लाग्दैन, केवल के हो भनेर परीक्षण गर्ने प्रयाससम्म गरे जस्तो लाग्दछ। जसरी वज्रयानीहरूले वज्रधर, वज्रपाणी र वज्रसत्त्वलाई बुद्धको सम्भोगकायाको रूपमा हेर्दछ, त्यस्तै, यस लेखकले पनि देवी कालीलाई बुद्धकै सम्भोग काया मानेमा केही फरक पर्दछ र?

उपसंहार

यो लेखक कुनै बेला त्रिभुवन विश्वविद्यालयको बौद्ध अध्ययन शाखा र बौद्ध अध्ययन विभागमा गरी शुरुका तीन शैक्षिक सत्र आगन्तुक (आशिक) प्राध्यापकको रूपमा बौद्ध दर्शन अध्यापन गरिसकेको व्यक्ति हो। तर यसरी तीन शैक्षिक सत्रसम्म बौद्धदर्शन अध्यापन गरे तापनि असक्षम र अयोग्य ठहर्‍याएर यो लेखकलाई उक्त विभागबाट निकाला गरिएका हुन्। यसरी त्रिभुवन विश्वविद्यालयको बौद्ध अध्ययन विभागबाट असक्षम र अयोग्य ठहर्‍याई निकालिएका व्यक्तिले लेखेको लेखमा अनेक प्रकारको त्रुटिहरू देखापर्नु स्वाभाविकै हो। यसैले यस्ता त्रुटिपूर्ण लेखलाई आफ्नो पत्रिकामा स्थान दिएर पाठकहरू समक्ष पुर्‍याई सम्प्रेषण गरी दिनुभएकोमा आनन्दभूमि मासिकलाई र लेखमा रहेका त्रुटिहरूलाई खण्डन गर्दै सुधारने अवसर प्रदान गर्नुभएकोमा आचार्य धर्मवज्र महोदयलाई यो लेखक आफ्नो तर्फबाट विशेष धन्यवादज्ञापन गर्दछु। साथै यो लेखकमा आचार्य महोदयको लेखलाई बुझ्ने क्षमता कमी भएको कारण केही गल्ती हुनपुगेमा क्षमायाचना गर्दछु। अस्तु!

भवतु सब्ब मंगलं !

गौतम बुद्ध : श्रेष्ठ गुरुको रूपमा

भिक्षु सरणंकर

आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

भगवान् बुद्ध अध्यापन र मनोविज्ञानको क्षेत्रमा सर्वश्रेष्ठ हुनुहुन्छ। वहाँ गुरुहरूभन्दा, विश्वविद्यालयमा पढाउने आचार्यहरूभन्दा र परापूर्व कालमा पढाउने दिशापामोक्षहरूभन्दा पनि अग्र हुनुहुन्छ। त्यसकारण नै हामी वहाँलाई त्रिलोकको गुरु भन्दछौं। वहाँले जस्तो हजारौं शिष्यहरूको निश्चल माया, ममता, गौरव जित्नसक्ने गुरुहरू यस संसारमा जन्मेको छैन। वहाँको पढाई आरम्भ पाँचजना शिष्यहरूबाट भएको थियो र वहाँ परिनिर्वाण हुँदा गाउँ-गाउँ, शहर-शहरमा हजारौं शिष्यहरूले भरेको थियो। मानव इतिहासमा आफूले गरेको कुराकानीले, अववादले, उपदेशले, पढाईले हजारौं जनालाई आफूतिर आकर्षण गरेको एउटै कथिक, देशक, अनुशासक, गुरु भगवान् बुद्ध मात्र हुनुहुन्छ। वहाँको कथा सुनेर मात्र हजारौं संख्यामा अरु धर्मावलम्बीहरू उहाँको शरणमा आउन थाले। त्यसकारण अन्य धर्मका गुरुहरूले वहाँलाई मायावी पनि भन्नथाले। वहाँ मोहनी लगाउन सियालु छन् भन्नथाले। वहाँ आवर्तनी मोहनी जान्नुहुन्छ भनी आरोप लगाउन थाले। यो कुरा थाहा पाएर भदिय भन्ने लिच्छवी राजा वहाँकहाँ गएर तपाईं आवर्तनी मोहनी जान्नुहुन्छ भन्ने कुरा के साँचो हो भनी सोध्यो। प्रतिजवाफमा भगवान् बुद्धले भन्नु भयो भदिय, सुनेको भरमा, परम्परादेखि आएको भनेर, इतिहासदेखि चल्दैआएको भनेर, किताबमा लेखेको भन्दैमा वा तर्कसँग मिले मात्र पनि विश्वास नगर्नु। आफूले सत्य हो भनी बुझ्न सकेमा वा अवबोध भएमा मात्र स्विकार्नु।

सुतं मेतं भन्ते मायावी समणो गोतमो आवड्ढनी आवं जानाति,
याय अञ्च तितियानं सावके आवड्ढेतीति.....

(अंगुत्तर निकाय - चतुक्क निपात भदिय सुत्र)

यस प्रकारले भदियलाई वहाँले देशना गर्नुभएको आफ्नो श्रावक बनाउनको लागि नभै भदियलाई कुशल-अकुशल बुझाउनको लागि मात्र हो।

बुद्धकालीन समयमा प्रधान अध्यापन क्रम नै गुरुले पढाइरहेको बेला शिष्यहरू हो-हल्ला नगरीकन सुनिराख्नु हो। "श्रावक" भनेको सुन्नेहरू हो। भगवान् बुद्धले भनेका कुराहरू सुन्नेलाई बुद्ध श्रावक भन्दछन्। वहाँ कारुणिक भएको कारणले गर्दा आफ्नो शिष्यहरूलाई कहिले पनि गाली गर्नुभएन, पिट्नु भएन, तर्साउनु भएन, निकालेर पठाउनु भएन र पढाउने समयमा शिष्यहरूले बुझ्न नसक्ने शब्दहरू प्रयोग गर्नुभएन। शिष्यहरूको बारेमा राम्रो ज्ञान भएको बुद्धले उनीहरूको मन बुझेर उनीहरूको क्षमतानुसार पढाउनु हुन्थ्यो। भगवान् बुद्धभन्दा पनि आफू धेरै

बहुश्रुत छु, जानेको छु भनी घमण्ड गरी वादविवाद गर्नआएका हरेक जना अन्तिममा वहाँको शिष्य भएर गए। कुनै व्यक्तिको अतित र वर्तमान चरित्र कस्तो छ भनी भन्नसक्ने ज्ञान वहाँमा थियो त्यसलाई परिचित विज्ञानन - पूब्बे निवसानुस्सति ज्ञान भनिन्छ।

भनेको नमान्ने अतेरी शिष्यलाई भगवान् बुद्धले दिएको सबभन्दा ठूलो सजाय नै ब्रह्मदण्ड हो। ब्रह्मदण्ड भनेको गल्ती गरेको व्यक्तिसँग केही पनि नबोली बस्नु हो। छत्र भिक्षु भगवान् बुद्धसँगै जन्मेको, सँगै हुर्केको व्यक्ति हो। सिद्धार्थकुमार गृहत्याग गरी महाभिनिक्रमण गरेको बेला छत्र सँगै गएको थियो। त्यसकारण आफ्नो सहयोगको कारणले सिद्धार्थकुमार बुद्ध भयो भनी अभिमानले गर्दा कसैलाई गौरव नगरीकन बस्न थाले। त्यसकारण छत्रको अभिमान हटाउनको लागि उसलाई ब्रह्मदण्ड दियो।

शिष्यहरूले अवबोध गरेर लिनसक्ने गरी पढाउने समयमा सकेसम्म धेरै उपमा, उदाहरणहरू राखेर पढाउनु भगवान् बुद्धको सुविशेषि लक्षण हो। भगवान् बुद्धले पढाउने समयमा प्रयोग गरेका उपमाहरू मात्र हरेको खण्डमा लाखौं भेटाइन्छ। ती सबै उपमाहरू आफ्नै वरिपरि देखिने चीजहरूबाट लिएका हुन्छन्। तीमध्ये-

चक्कं व वहतो पदं (गोरुको पछिपछि आउने चक्का जस्तै),
छयाव अनपायिनि (शरीरलाई छोडी नजाने छाया जस्तो), उरुगो
छिन्नमिच तचं पुराणं (सर्पले आफ्नो पुरानो लुगा छोडेर जाने जस्तै),
अव्यामुतोव चन्दिमा (बादलबाट निस्केको चन्द्रमा जस्तै),
वातोरुक्खं व दुब्बलं (दुर्बल रुखलाई हावाले उडाउने जस्तो)
आदि छन्।

विभिन्न प्रकारले प्रश्न गरेर, प्रश्न सोध्न लगाएर कुनै एउटा कारणलाई लिएर, साकक्षा गरेर र शिष्यहरूलाई नै अवबोध हुने गरी उपक्रम रचेर भगवान् बुद्धले आफ्नो अध्यापनको क्रम अगाडी बढाउनु भयो। तत्कालीन समयमा हरेक विहारमा धर्मशाला थियो। हरेक धर्मशालाको बीचमा भगवान् बुद्धको लागि मण्डप वा आसन राखेको हुन्थ्यो। भगवान् बुद्ध त्यहाँ गएर उक्त आसनमा बस्नुहुँदा यदि भिक्षुहरू कुरा गरिराखेको छ भने म आउनुभन्दा पहिले के कुरा गरिराखेको भनी सोधेर त्यसलाई नै निमित्तको उपमा दिएर पढाउनु हुन्थ्यो।

भगवान् बुद्धले तत्कालीन समयका अन्य गुरुहरूले जस्तो धर्मशाला, आश्रम मात्र प्रयोग गर्नुभएन। भगवान् बुद्धले धेरै

जसो शिष्यहरूलाई बाहिर राखेर पनि पढाउनु हुन्थ्यो । बगैँचा, श्मशानभूमि, गुफा, रुखमुनि, खेत, चौर इत्यादि ठाउँमा राखेर पनि पढाउनु हुन्थ्यो । त्यस्ता ठाउँमा बसेर पढाउँदा जुन चिज आँखा सामु हुन्थ्यो त्यसलाई नै उपमा दिएर पढाउनु हुन्थ्यो । यसरी पढाएको शिक्षाले धेरै शिष्यहरू अर्हत् समेत भएर गएका छन् । चूल् पन्थक भिक्षुलाई सफा सेतो कपडा दिएर सूर्यतिर फर्केर 'रजोहरणं रजोहरणं' भन्दै दुईबटै हात त्यसमा पुछिराख्न उपदेश दिनुभयो । महिना दिन लगाएर पनि एउटा गाथा समेत कण्ठ पार्न नसक्ने त्यस भिक्षुलाई बुद्धको यो सानो पढाइले अर्हत्फल दिलाइ दियो । खेतमा गएर हलो, हँसिया, किसान, धान, गाई आदिको उपमा दिएर पनि पढाउनु भएको छ । जंगलमा जाँदा 'किं सुन्दरिका करिस्सति किं पयागा' आफूले धर्मदेशना गरेको शिक्षाहरू भरेको पात जति र नगरेको रुखमा भएको पात जति भनी उपमा गरी देखाउनु भयो । श्मशानभूमिमा मृतदेह उपमा दिएर पढाउनु भयो ।

सिरिमा भन्ने सुरुपि नगरसोभिनि अचानक मरेको खबर भगवान् बुद्धले थाहा पाए । त्यसपछि कोसल राजालाई भेटेर चार दिनसम्म जनावरहरूले केही गर्न नसक्ने गरी आरक्षा गर्न लगाउनुभयो । चार दिनपछि सबै नगरवासीलाई जम्मा गर्न लगाउनु भयो । त्यस दिन भगवान् बुद्ध श्रावकहरूसँग त्यस श्मशानभूमिमा जानुभयो । सिरिमाको मृतदेह एक हजार रुपैयाँमा बेच्न लगाउनुभयो । तर कसैले पनि त्यसलाई लिन मानेन । पछि त्यसको मूल्य घटाउँदै सित्तैमा लैजान भनियो तैपनि कसैले उक्त गन्हाएको शरीर लिन मानेन । त्यसैबेला उपस्थित जनता र भिक्षुहरूलाई सिरिमाको मृतदेहको उपमा दिएर शरीरको अनित्य स्वभावबारे पढाउनु भयो ।

कहिलेकाहिँ भगवान् बुद्धले बिना धर्मदेशना तथा अववाद स्वयम् आफैँ अवबोध हुने गरी उपक्रम रचनुहुन्थ्यो । किसा गौतमीको एकमात्र छोराको मृत्यु हुँदा सुखसयलको अवस्थामा हुर्केकी उनीलाई मरिसकेकोलाई बचाउन सकिन्न भन्ने साधारण ज्ञानसमेत थिएन । त्यसकारण आफ्नो मरिसकेको छोरोलाई बचाउनको लागि गाउँ-गाउँ, नगर-नगर चहार्ने क्रममा भगवान् बुद्धकहाँ आइपुगेछन् । महाकारुणिक मनोवैज्ञानिक हुनुभएको उहाँले उनको प्रार्थनालाई एकैचोटि अस्वीकार गर्नुभएन । छोराको मृत्युले पागलतुल्य भैसकेकीलाई धर्मदेशना गरी बोध गराउने प्रयास व्यर्थ जाने देखेर उहाँले हुन्छ म तिम्रो छोरोलाई बचाईदिन्छु भन्नुभयो । अरु सबैले हुनसक्दैन भनेकोले पागल भैँ भैसकेकी उनलाई बुद्धको उक्त वचनले अलिकति सान्त्वना मिल्यो । त्यसपछि बुद्धले भन्नुभयो मैले भनेअनुसारको औषधि ल्याइदिएको खण्डमा तिम्रो छोरोलाई निको पारिदिन्छु ।

भगवान् शास्ता के हो त्यो औषधि ?

"एक मुठी तोरी....."

ठिक छ, त्यति त म तुरुन्तै लिएर आउँछु भनी हिँड्नै लागेको बेलामा भगवान् बुद्धले भन्नुभयो-

"तर त्यो तोरी यस्तो घरबाट ल्याउनुपर्छ जुन घरमा अहिलेसम्म कोही पनि मरेको हुनुहुँदैन ।"

ठिक छ, भगवान् शास्ता भनी आफ्नो मरेको छोराको लास बोकेर घर-घर चहार्न थालिन् । तर कुनै घरमा लोग्ने मरेको, कुनै घरमा आमा मरेको, कुनै घरमा छोरा मरेको, कुनै घरमा नाती मरेको कुरा सुन्नु पर्‍यो । उनले कुनैपनि त्यस्तो घर भेटाउन सकिनन् जुन घरमा कोही पनि नमरेको होस् । यसरी घर-घर घुम्ने क्रममा आफ्नो छोरोमात्र मरेको नभै सबैको कोही न कोही मरेको रहेछ भन्ने कुरा ज्ञात भयो र छोराको लाश श्मशानमा पुऱ्याइन् । यस प्रकारले बिना धर्मदेशना अनित्यको ज्ञान प्राप्त भएपछि तिनी भिक्षुणी भएर अर्हत्त्व समेत लाभ गरिन् । भगवान् बुद्धले धर्मदेशना नगरिकन पनि पाठ पढाउने कुरा यस घटनाले छर्लङ्ग हुन्छ । छोराको मृत्युले शोकाकुल बनेकी किसा गौतमीलाई धर्मदेशनाद्वारा सान्त्वना प्राप्त हुन सक्दैनथ्यो । तसर्थ उनी स्वयम्ले मृत्युबारे अवबोध गरोस् भनेर मनोवैज्ञानिक तरिका अपनाउनु भएको थियो ।

कुनै-कुनै गुरुहरूलाई शिष्यहरूले प्रतिप्रश्न गरेको तथा जिज्ञासा उत्पन्न गरेको मन पराउँदैनन् । बुद्धकालीन समयमा पनि भगवान् बुद्धभन्दा जेठो, शास्त्राचार्य हुनुभएका, प्रब्रजितहरूको आचार्य, सुप्रकट धेरै लाभसत्कार पाउनुभएका, दर्शनवादी, धेरैजनाको गौरवको पात्र हुनुभएका (सधिनो, गणिनो, गणाचरिया, ज्ञाता, यसस्सिनो तित्थकरा, आयुसम्मता बहुजनस्स) पूर्ण काश्यप आदि ६ जना थिए । सभिय परिव्राजक उनीहरूलाई भेट्दा प्रश्न सोध्दा जवाफ दिँदैनन् । कराउँदथे, दोष लगाउँदथे ः दुःखी हुन्थे । (सहियन परिब्बाजकेन पञ्चे पुट्ठे नेव सम्पायन्ति असम्पत्यन्ता कोपञ्च दोसञ्च अप्पन्चयञ्च पातु करोन्ति) त्यस्तो क्षणमा सभिय परिव्राजक यी श्रमणहरू वृद्ध, धेरै समय बाँचेको, उमेर ढल्केको, शास्त्राचार्य भनी संसारमै प्रशिद्ध भएको (जिण्णो, बुद्धो, महल्लका, अद्दगता, वथो अनुप्पत्ता, थेर रत्तञ्जु, चिर पब्बजिता) त्यसो भएता पनि नबुझेको नजानेको कुरा सोध्दा रिसाउँछ भनी सोचेर परिव्राजक जीवन नै छाडेर गृहस्थी बनु भैँ लागेछ । तै पनि श्रमण गौतमलाई भेटेर प्रश्न सोधि हेर्नुपर्‍यो भनी सोचेछ । श्रमण गौतम धेरै नै ठिटो छ, प्रब्रजितमा पनि कलिलै छ ! (समणो हि गौतमो दहरो चे व जातिया, नवो च पब्बज्जाय) त्यसो भएता पनि ठिटो र कलिलै छ भनी उपेक्षा गर्नु अनुचित छ । श्रमण गौतम ऋद्धिमत् महानुभाव सम्पन्न भएको व्यक्ति हो । (समणो खो दहरोति न परिभोतब्बो, दहरोपि चे स समणो गौतमो महिद्धिको हो ति महानुभावो) त्यसकारण भगवान् बुद्धलाई भेटेर प्रश्न गर्नुपर्‍यो भनी बुद्धकहाँ गए । मेरो मनमा शंकास्पद प्रश्न हजारौँ छ के तपाईँ त्यसको निवारण गरिदिनु हुन्छ भनी भगवान् बुद्धसँग सोध्यो । "सभिय, तिम्री ७००

योजन टाढादेखि मसँग प्रश्न गर्नको लागि आयौ तिमी मनमा भएका सबै प्रश्न सोध, म जवाफ दिनेछु।" (दुरतोव आगतोसि सभिय पञ्हे पुच्छतुं आकख मानो ते सत्तकरो भवामि पुद्दो अनुपुब्बं अनुधम्मं व्याकरोमि ते) त्यो सुनेर सभिय परिव्राजक धेरै अचम्भित भए। अरु गुरुहरू प्रश्न सोध्छु भन्दा रिसिए। (अच्छरियं वत यो अब्भूतं वत भोया वताहं अञ्जेसु समण ब्राह्मणेसु ओकास कम्मं मत्तमि नालत्थं किं मे इधं समणेन गोतमेन ओकासं कम्मं कतं) त्यसपछि उल्ले धमाधम प्रश्न सोध्न थाले। भगवान् बुद्धले निर्भिक भै त्यसको जवाफ दिनुभयो। (सुत्तनिपात सभिय सुत्र)

यसबाट गुरुको श्रेष्ठत्व बुझ्न सकिन्छ। उहाँले अज्ञानता हटाउनको लागि प्रश्न गर्नेहरूलाई मन पराउनु हुन्थ्यो। कुनै-कुनै ब्राह्मणहरू उहाँलाई दुःख दिनको लागि पनि प्रश्न गर्न आउँथ्यो तर तिनीहरू पनि अन्तमा गएर उहाँको धर्मदेशनाबाट प्रभावित भै बुद्धलाई प्रशंसा गरेर जान्थ्यो। उल्टो पारेर राखेको भौँडोलाई सिधा राखे भैं, बाटो बिराएकोलाई बाटो देखाए भैं, छोपिराखेको चिजलाई उघारिदिए भैं धेरै तरिकाले धर्मदेशना गर्नुभयो। आजदेखि हामी पनि त्रिशरणमा जान्छौं, हाम्रो पनि उपासकत्व ग्रहण गर्नुहोस् भन्थ्यो। (अभिककन्तं भो गोतमो अभिककन्तं भो गोतमो सेय्यथापि भो गोतम निक्कुजितं वा उक्कुज्जेय्य परिच्छन्नं वा विवरेय्य मूल्हस्स वा मग्गं आचिकखेय्य....) संयुक्तनिकाय ब्राह्मण संयुक्त धनं जानि सुत्र)

सच्चक, अम्बट्ट, सोणदन्ड, कूटदन्त, पोडपाद, पायासी, सभिय, सेल आदि त्रिवेद पारंगत भएका ब्राह्मणहरूले र आलवक यक्षले पनि भगवान् बुद्धसँग वादविवाद गरी वहाँलाई हराउन सक्नु भएन।

कुनै-कुनै शिष्यहरू भगवान् बुद्धको सामु अविनीत भएर बस्दथे। तर उनिहरूको अतित कथा सबै थाहा पाउनु भएको भगवान् बुद्ध कहिल्यै पनि दिक्क मान्नु भएन। बरु उनिहरूप्रति करुणा जगाउनु भयो। श्रावस्तीनगरमा एकदम धनपति व्यक्ति आफ्नो प्रिय श्रीमतीको देहावसानपछि श्रमण भै घरका सबै सरसामान तथा धनसम्पत्ति विहारमा नै ल्याई बस्न थाले। उनि विहान लगाउने चिबर बेलुका लगाउँदैनथे। धेरै सामान जम्मा पारी बसेको कारण उनि भाण्डिक नामले प्रसिद्ध भयो। एकदिन आफूसँग भएको सबै चिबरहरू घाममा सुकाएर बसिरहेको बेला श्रावस्तीमा घुम्दै त्यस ठाउँमा आई पुगेपछि धोबीले लुगा धोएर सुकाए भैं धेरै चिबर देखेर यो सबै चिबर कसको भनी सोधे। भाण्डिकले ति सबै मेरो भनेपछि भगवान् बुद्धले पात्र र त्रिचिबर मात्र लगाउन अनुमति दिनुभएको होइन र ? अल्पेच्छि हनुभएको भगवान् बुद्धको शासनमा प्रव्रजित भएर किन यति धेरै बटुलेर हिंडेको भनी उसलाई पनि भगवान् बुद्धकहाँ लिएर गएर सबै वृत्तान्त बुद्धलाई सुनायो। त्यसपछि बुद्धले अल्पेच्छि हनु भनी सिकाउँदा सिकाउँदै किन बहु भाण्डिक भएको भनी सोध्नु भयो। क्षणभरमै रिसाएर आफ्नो अन्तरवासक

मात्र बाँकी राखी सबै चिबर फुकालेर फ्याँकै के तपाईंले यसरी नै बस, भन्न खोज्नुभएको कि क्या हो ? भनी बुद्धसँग प्रश्न गर्न थाले। सबै भिक्षुहरूले उसलाई हेरिरहेको थियो। त्यतिबेला भगवान् बुद्धले "हे निर्लज्जी भिक्षु आज तिमी यसरी निर्लज्जी भएर बसे पनि पहिला पहिला तिमी जल राक्षस भएर जन्मेको बेला लज्जा र भय भन्ने थाहा नपाएर त्यसलाई थाहा पाउनको लागि १२ वर्षसम्म खोजी गर्दै हिंड्यौ" भन्नुभयो। (देव धर्म जातक) त्यसबेला लज्जा र भय खोजेको तिमी आज किन निर्लज्जी भयौ भनी सोधेपछि होशमा आएर आफ्नो चिबर लगायो। (सद्धर्म रत्नावली)

यस्तो अवस्थामा वहाँले आफ्नो कारुणिक देखाउनु भै श्रेष्ठ गुरुको लक्षण देखाउनु भयो।

प्राचीन कालमा जम्बुद्वीपमा वैद्य, नक्षत्र, यन्त्र, मन्त्र, संगीत हरेक शास्त्रमा पारंगत भएका गुरुहरूले गुरुमुष्टि बचाई राख्थ्यो। अर्थात् सबै शिक्षा शिष्यहरूलाई सिकाउँदैनथ्यो। आत्मरक्षाको लागि सबैभन्दा महत्वपूर्ण कुरा लुकाई राख्थ्यो। त्यस्तो समयमा जन्मनुभएर पनि भगवान् बुद्धले आफूले जानेका सबै शिक्षाहरू आफ्ना शिष्यहरूलाई सिकाउनु भयो। (नत्थानन्द तथागतस्स धम्मेषु आचरिय मुट्ठि) आनन्द ! भगवान् बुद्धसँग गुरुमुष्टि छैन भनी आनन्दलाई भन्नुभयो। जहिले पनि आफूले जानेको कुरा अरुलाई सिकाउन अग्रसर हुनुहुन्थ्यो। उदाहरणको रूपमा लिने हो भने ८० वर्षको उमेरमा महापरिनिर्वाण हुने घडीसम्म पनि भिक्षुहरूलाई आमन्त्रण गर्दै तिनपटकसम्म यदि मसँग कुनै कुरा सोध्न बाँकी छ भने सोध। सोध्न पाइन भनी पछि पश्चाताप नगर्नु। यदि कसैले मप्रति गौरव राखेको कारण आफूले सोध्न अप्त्यारो परेमा साथीलाई भनेर भएपनि सोध्न लगाउनु म अनिवार्य खुशीकासाथ जवाफ दिनेछु भनी भन्नुभयो। (महापरिनिब्बान सुत्त)

अरु सबै शास्त्राचार्यहरू, मुक्तिदायकहरू, नायकहरू आफू समान अरु होस् भन्ने चाहँदैनथ्यो। आफू जस्तै अरु पनि होस् भनी प्रार्थना पनि गर्नु भएन र चाहना पनि राख्नु भएन। तर भगवान् बुद्धले जहिले पनि आफूजस्तै अरु पनि होस् भनी ईच्छा राख्नुहुन्थ्यो। त्यस्तो चाहना पनि राख्नुहुन्थ्यो र मार्ग पनि बताई दिनुहुन्थ्यो। सधैं आफूले प्राप्त गर्नुभएको बुद्धत्व अरुले पनि प्राप्त गर्न सकोस् भन्ने ईच्छा राख्नुहुन्थ्यो। कुशलकर्म र उत्साह गरेको खण्डमा अनिवार्य रूपमै बुद्धत्व प्राप्त गर्न सकिन्छ भन्नुहुन्थ्यो।

भगवान् बुद्धले यो काम यसरी गर र नगरेको खण्डमा सजाय पाउने छौ भनी कहिल्यै पनि भन्नु भएन। यो राम्रो, यो नराम्रो, यो काम गरे राम्रो फल पाउँछ, यो काम गरे नराम्रो प्रतिफल पाउँछ भनी करुणा चित्तले राम्रो र नराम्रो सिकाई दिनुहुन्थ्यो। उहाँले आफ्ना शिष्यहरूबाट पूजा, लाभ, सत्कारको अपेक्षा कहिल्यै पनि राख्नु भएन। लाभ, सत्कार, कीर्ति, प्रशंसा अर्हत फलको लागि निरर्थक छ भनी त्याग्नु भयो। उहाँले कसैलाई पनि 'नराम्रो'

छ भन्नु भएन । विनीत भन्न छोड्नु भएन । समाजले नराम्रो व्यक्ति भनी संज्ञा दिएकाहरूलाई खोजी खोजी राम्रो व्यक्तिको रूपमा परिचित गराई दिनुहुन्थ्यो ।

गुरुभक्तिको मूर्ति हुनुभएका अंगुलिमाल सबैको लागि भयङ्कर व्यक्ति थियो । उसको नाम मात्र सुने पनि राजासम्म पनि डरले काँप्दथे । त्यसकारण उसलाई मार्नको लागि चलेका हरेक चाल व्यर्थ भएको थियो । त्यस्तो नरसंहारक भित्र पनि अर्हत हुनसक्ने कर्मबल थियो भनी भगवान् बुद्धले बाहेक अरु कसैले देखेन । त्यसकारण अंगुलिमाल दमनको लागि गईरहनु भएको बेला जनताहरूले रोक्न खोज्दा पनि अत्तरी छोराको खोजीमा गएको बुबा भैं अंगुलिमालको खोजीमा जानुभयो । अंगुलिमाललाई दमन गरी अर्हत फलमा पुऱ्याइदिनु भयो । उहाँले आफ्नो ऋद्धिशक्तिले नभै मात्र करुणाबलले दमन गर्नुभएको थियो ।

अम्बपाली जस्तो प्रसिद्ध नगरशोभिनीले दानको लागि निमन्त्रणा गर्दासमेत भगवान् बुद्धले नगरशोभिनीकहाँ भोजन गरेको खण्डमा समाजले मलाई अन्यथा नै सम्झने छ भनी अस्वीकार गर्नुभएन । उक्त दिन लिच्छवीराजाहरूले दिएको भोजनको निमन्त्रणा समेत अस्वीकार गरी आफ्ना श्रावकहरूकासाथ अम्बपालीकहाँ गएर भोजन गर्नुका साथै धर्मदेशना गर्नुभयो । र तिनीलाई नगरशोभिनीको भावबाट सदाको लागि मुक्त गरी बौद्धोपासिका बनाउनु भयो ।

हरेक गुरुहरू भित्र श्रेष्ठ गतिगुण भए भैं स-साना दुर्बल गति पनि हुनसक्छ । गुरुहरू कस्तो भनी तुलना गर्नुमा शिष्यहरू धेरै चलाख छन् । तर कुनै पनि शिष्यले भगवान् बुद्धको कुनै कमजोरी देखाउन सकेन । वहाँको वरिपरि बसेका हजारौं

शिष्यहरूमध्ये कसैले पनि उहाँको उत्तरोत्तर तत्त्व यति छ भनी देखाउन सकेन । एउटा गुरुभित्र हुनुपर्ने सबै गुणाङ्ग वहाँमा विद्यमान थियो । उहाँमा विद्यमान मैत्री, करुणा, सहनशीलता, आदर्श व्यक्तित्व, बुद्धिबाट प्रभावित भई हजारौं व्यक्तिको आ-आफ्नो गृहस्थजीवन त्यागेर प्रव्रजित भएर गए ।

एक पटक अंगुत्तराज भन्ने देशको आपण नामक गाउँमा भगवान् बुद्धसँग १२५० जना श्रावकहरू एकै लाइनमा शान्त स्वभावले आइरहेको देखेर आश्चर्य मान्दै सारा गाउँलेहरू हेर्न आए । केणिय भन्ने जटिल ती श्रावकहरू देखेर एकदमै प्रशन्न भएर भोलिको लागि भोजनको निमन्त्रणा गर्‍यो । भगवान् बुद्धले मेरा शिष्यहरू धेरै छन् तिमीलाई गान्हो हुन्छ भन्नुहुँदा पनि तीन पटकसम्म निमन्त्रणा गर्न थालेपछि उहाँले निमन्त्रणा स्वीकार गर्नुभयो । केणियले सबै गाउँलेहरूसँग मिलेर भोजनदान गरे । (*अधिवासेतु मे भवं गोतमो स्वातनाव भत्तं सव्विं भिक्खु संघनाति एवं पुत्तो भगवा..... - सुत्तनिपात, सेल सुत्र*)

१२५० जनालाई भोजन तयार गर्नु गान्हो काम हो भन्ने थाहा पाउनुभएका उहाँ अरुलाई दुःख हुने मंजुरलाई रुचाउनु भएन । उहाँले गुरुभावलाई गौरवपूर्वक मान्नु भयो । बुद्धत्व प्राप्त गरिसकेपछि सर्वप्रथम आफ्नो गुरु कसलाई मान्ने भनी खोज्दा कोही पनि नभेट्टाएपछि धर्मलाई नै गुरु मान्नुभएको थियो । (*न मे आचारियो अत्थि सदिसा मे न नविज्जति*)

संसारमा गुरुहरूको लागि भगवान् बुद्ध एउटा आदर्श हो र सबैले उहाँको आदर्शमयी गुणको अनुशरण गर्नु उत्तिकै आवश्यक देखिन्छ । ▽

नवीकरण गर्नेबारे सूचना

यस आनन्दभूमिको वार्षिक ग्राहकको अवधि सकिएका वा सकिनलागेका ग्राहक महानुभावहरूले नवीकरण गर्नहुन हार्दिक अनुरोध गर्दछ ।

नवीकरणको लागि सम्पर्क राख्ने स्थान:-

काठमाडौं-आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू/बुद्धजयन्ती समारोह समितिको नगर कार्यालय श्रीघः विहार/श्रीघः ज्ञानमाला भजन, श्रीघः/अ. इन्द्रावती, धर्मकीर्ति विहार/वीणा कंसाकार, महिला बौद्ध समूह/रवि मानन्धर, ज्ञानमाला भजन खलः स्वयम्भू/प्रेमपूर्ण कर्माचार्य, इच्छुमतीटोल, वागबजार/नजीकको विहारमा, ललितपुर-हेराकाजी सुजिका, नागबहाः/काजीलाल डंगोल/राम शाक्य, मणिमण्डप महाविहार, पतको/अ. जाणवती, भास्सरा स्कूल, पूर्णचण्डी, प्रज्ञानन्द स्मृति स्वास्थ्य क्लिनिक, थैना, भक्तपुर-रामकृष्ण वैद्य, गणेशमान श्रेष्ठ, मुनि विहार/संघरत्न शाक्य, खौमा/तीर्थराज वज्राचार्य, मिनिबस पार्क/सप्तचन्द्र वज्राचार्य, साकोठा, लुम्बिनी-भिक्षु मैत्री महास्थविर, बुटवल-नरेश वज्राचार्य/सुश्री विद्यादेवी शाक्य, भैर हवा-सूर्वर्णमुनि शाक्य, बनेपा-सुनकेशरी श्रेष्ठ, पाल्पा-सर्जु वज्राचार्य, पोखरा-उत्तममान बुद्धाचार्य, बेनी, म्याग्दी-याम शाक्य, बाग्लुङ-कुष्णप्रसाद शाक्य, नारायणगढ-शेखर शाक्य, वीरगञ्ज-चक्रबहादुर शाक्य, विराटनगर-मोहनप्रसाद शाक्य, धरान-नीलकुमारी, विद्या शाक्य, धनगढी-प्रेमकुमारी तुलाधर, हेटौडा-गौतमराज शाक्य, पवन शाक्य, गोरखा-मोहनरत्न शाक्य, लमजुङ-विजयबहादुर गुरुङ, वीरेन्द्रनगर, सुर्खेत-वसन्त थापा मगर, उर्लाबारी, मोरङ-मनोज शाक्य

बौद्ध भण्डाको निर्माण कसरी, कहाँ भयो ?

- भिक्षु राहुल

ध्यानकुटी विहार, बनेपा

बौद्ध जगत्मा धेरैजसो बौद्धहरूको भरपर्दो विषयमा चासो राख्ने देश हो -श्रीलंका। विदेशमा धर्मप्रचार गर्नका लागि धेरै नै योगदान दिएको देश पनि श्रीलंका नै हो। नेपालको धेरवाद बुद्धशासनको इतिहासमा पनि श्रीलंकाले धेरै नै ठाउँ लिएको देखा पर्दछ। नेपालको सबभन्दा नजिकको छिमेकी राष्ट्र भारत राजनैतिक तथा व्यापारिक क्षेत्रमा अत्याधिक सम्बन्ध भएको देखिन्छ भने बौद्ध इतिहासमा नेपालमा धेरवाद बुद्धधर्मको पुनःजागरणको लागि श्रीलंकाको अनुदान-योगदान अति नै महत्व भएको कुरा इतिहासअनुसार प्राप्त तथ्याङ्कहरूले स्पष्ट गरिन्छ।

बौद्ध जगत्मा सुप्रख्यात बौद्ध भण्डाको विषयमा कुरा गर्दा यसको निर्माण कार्यमा कसको भूमिका तथा प्रमुख दायित्व रहेछ भन्ने कुरा स्पष्ट गर्न लागि रहेको छ। बौद्ध भण्डाको निर्माण कहाँ भएको हो भन्ने कुराको सीधा जवाफ हो, श्रीलंकामा। कसले निर्माण गरेको भन्ने प्रश्नको जवाफ क्रमशः स्पष्ट गर्दैछु।

भण्डा भनेको आफ्नो देशलाई, प्रदेशलाई वा जातिलाई चिनाउने एक अंग वा चिनारीको रूपमा हामीले लिन सक्दछौं। संसारमा जति पनि देशहरू छन् ती सबै देशहरूको आ-आफ्नो भण्डाहरू हुन्छन्। आफ्नो देशको स्वाभिमान स्वायत्तता राख्न तथा जातिको अनन्यता देखाउनको लागि पनि भण्डा अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। त्यस्तै संसारमा रहेको धर्महरूको चिन्हको रूपमा पनि भण्डाहरू प्रयोग गरेका पाइन्छ। वैदिक युगमा अथर्वन वेदमा सूर्यकेतु नामले सूर्य भएकी भण्डाको विषयमा उल्लेख भएको छ। महाभारत महाकाव्यमा वानर केतन, वृषभ केतन, मकर केतन नामले तीनवटा भण्डाहरूको परिचय गराएको देखिन्छ। बौद्ध साहित्यमा केतु अथवा भण्डा "धज-पताक" रूपमा दुई भागमा विभाजित छन्।

छवर्ण बौद्ध भण्डा

बोधिसत्व सिद्धार्थ गौतम बुद्धगयामा बोधिवृक्षको मुनि सबै क्लेशबाट मुक्त भई बोधिज्ञान लाभ गर्नुभयो। त्यही बोधिवृक्षको वरिपरि सात सप्ताह निरामिश सुखको अनुभव गर्नुहुँदै बिताउनुभयो। प्रथम सप्ताह बोधिवृक्षको मुनि, दोस्रो सप्ताह अनिमिशलोचन पूजा, तेस्रो सप्ताह चक्रमण, चौथो सप्ताह रतनाघरमा बस्दै आफूले बोध गरेको गम्भीर धर्मको विषयमा मनन गर्नुभयो। विशेषगरी पठान न्याय मनन गर्दा गर्दै उहाँको शरीरबाट छवर्ण बुद्धरश्मि निस्की लोकान्तसम्म

फैलिएको कुरा बौद्ध ग्रन्थमा उल्लेखित छ। छवर्ण बुद्धरश्मी फैलिएको आकार धम्मसंगिणी अठ्ठकथा अथसालनीमा उल्लेख भएको छ। यो बुद्धरश्मि चौथौं सप्ताहमा फैलिएको हो। छवर्ण बुद्धरश्मी यी हुन् :

"नीलपीतलोहितोदातमञ्जट्ठपभस्सरवसेन छव्वण्ण" नील, पीत, लोहित, ओदात, मञ्जट्ठ, पभास्सर। नीलो, पहेंलो, रातो, सेतो, कलेजी तथा प्रभास्वर-अत्यन्त चमकिलो गरी छवटा रश्मीहरू हुन्।

दीर्घ इतिहास भएको श्रीलाकिकहरू बुद्ध-धर्म सम्प्राप्तिको संगसँगै त्यहाँका बासिन्दाहरूको जनजीवनमा आधारित सबै कुराहरू बौद्ध स्वरूप लिए। सिंहल वा श्रीलाकिकहरूको सभ्यत्व नै बौद्ध सभ्यता भयो। साहित्य पनि बौद्ध साहित्य भयो। कला पनि बौद्धकला भयो। इतिहास बौद्ध इतिहास, शिष्टाचार बौद्ध शिष्टाचार, समबत् बुद्धसम्बत्, भाषा पालिभाषाबाट पोषित तथा सिंहल भण्डा बौद्ध भण्डा भए। सिंहल भण्डामा चारैतर्फ बोधिवृक्षको पात चारवटा देखिन्छ। त्यसैले सिंहल भण्डा सिंहल बौद्ध भण्डा भयो। त्यसैले त्यसबेलासम्म बौद्ध भण्डाको आवश्यकता देखिएन। त्यस समयमा राष्ट्रिय भण्डाको रूपमा सिंहल बौद्ध भण्डा प्रयोग गरिएको पाइन्छ। पछि गएर श्रीलंका बेलायतको उपदिवेशमा हातमा परेपछि सिंहल भण्डा क्रमशः लोप हुँदै गयो। सन् १८८० मा हेनरी ओलकट महासय श्रीलंकामा आई सिंहल बौद्धहरूलाई भइरहेको दुर्दशादेखि कम्पत भए। उहाँ उत्साहित भई "परमविज्ञानार्थ बौद्ध संगम" आरम्भ गर्नुभयो र हिक्कडुवे श्री सुमंगल नायक महास्थविरको प्रमुखत्वमा विद्योदय पिरिवेणमा सभा बसेका भिक्षुहरू तथा गृहस्थी बौद्धहरू "बौद्धारक्षक सभा" स्थापना गर्नुभयो। ओलकट महासय बेलायतमा गई त्यहाँका सरकारसँग छलफल गरी प्राप्त अनुमति अनुसार सन् १८८५ मार्च २७ तारिखका दिन स्थगित गरेका पूर्णिमाको दिन विदा फिर्ता लिए। र वैशाख पूर्णिमा भव्यरूपमा मनाउनको लागि दशजनाले युक्त बौद्धारक्षक सभा पनि बस्नुभयो। ती व्यक्तिहरू हुन् : १) हिक्कडुवे श्री सुमंगल नायक महास्थविर, २) मिगेट्टवत्ते गुणनन्द महास्थविर, ३) डोन करोलिस हेवावितारण, ४) ए.पि. गुणवर्धन, ५) विलियम द एबू, ६) चार्ल्स ए. द सिल्वा, ७) एन.एस. प्रनान्दु, ८) पीटर द एबू, ९) विलियम एच. प्रनान्दु, १०) सि.पि. गुणवर्धन हुन्।

वैशाख पूर्णिमा भव्यरूपमा मनाउन बौद्ध भण्डा निर्माण

गर्नका लागि छलफल गरी त्यस भण्डामा बुद्धको छवर्ण बुद्धरश्मी राख्न पनि निर्णय गरियो । त्यस दिन छवर्ण बुद्धरश्मि कसरी राख्ने भन्ने निर्णय गर्न नसकी भोलिपल्ट मिलाएर ल्याउन निर्णय गरे । तत्पश्चात सभामा ल्याएका भण्डाहरू मध्ये सि.पि. गुणवर्धन महासयले बनाएर ल्याएको भण्डा सभामा स्वीकार गरिएको कुरा सन् १९२८ मा प्रकाशित पत्रिकामा र सन् १९२५ मा “परमविज्ञानार्थ बौद्ध समितिको शर्त संवत्सरको पत्रिमामा र विजयबाहु ९०० भन्ने परीक्षण वार्तामा पनि उल्लेख भएको पाइन्छ ।

लोक बौद्ध भण्डा

श्रीलंकाका विभिन्न विहारहरूमा यस बौद्ध भण्डा उठाएर वैशाख उत्सव मनाएको समाचार पनि विभिन्न ग्रन्थहरूमा उल्लेख भएको देखिन्छ । जस्तै : कोटहेन दीपदुत्तमाराम, मालिगाकन्दे विद्योदय पिरिवेण, क्यालणि राजमहाविहार, हुणुपिटिय गंगारामय, परमविज्ञानार्थ बौद्ध समितिहरू आदि हुन् । वैशाख

पूर्णिमा बौद्धहरूको लागि विशेष दिन भए तापनि शुरुमा विशेष उत्सव मनाइएको थिएन । सर्वप्रथम वैशाख पूर्णिमाको दिन उत्सवको रूपमा मनाएको दुट्टगामिणि राजाले नै हो । उहाँले वैशाख उत्सव २४ पटक मनाएको कुरा उहाँको “पिपोत” भन्ने किताबमा उल्लेख भएको छ ।

सन् १९५० मा प्राध्यापक गुणपाल मललसेकर तथा “समस्त लंका बौद्ध महासम्मेलनको आयोजकत्वकमा लोक बौद्ध सम्मेलन श्रीलंकामा सुसम्पन्न भयो । त्यसबेला निर्णय भएका कुरा दुईवटा छन् : १) वैशाख पूर्णिमाको दिन संसारका सबै बौद्धहरूको धार्मिक दिन, २) छवर्ण बौद्ध भण्डा लोक बौद्ध भण्डाको रूपमा स्वीकारिने ।

यी तथ्याङ्क अनुसार हेर्दा बौद्ध भण्डाको निर्माण कार्य कसरी कहाँ भयो भन्ने कुरा स्पष्ट हुन्छ । बौद्धजगत्मा यही बौद्ध भण्डालाई नै लोक बौद्ध भण्डाको रूपमा मानिन्छ ।

बाल मञ्च

भगवान् बुद्ध

सुस्मिता पुन मगर
बेनी सामुदायिक मा.वि., म्याग्दी

नाम उहाँको बुद्ध !
चित्त उहाँको शुद्ध !!
जाउँ उहाँको शरण !
राखौं उहाँलाई मनमा !!

किन गछौं अरुका देखासिकि ?
सक्छौं भने आफै गर्ने गर ॥
किन तान्ने गछौं अरुको खुट्टा ?
सक्छौं भने आफै भन्याड चढ्ने कोशिश गर ॥

अरुको कुरामा विश्वास नगर तिमी ।
साँचो भुठो छुट्याउने प्रयास गर ॥
किन अल्लमल्ल परेका छौं दोबाटोमा ।
जाउँ बुद्धको शरणमा ॥

धनी भन्दा गरीब धेरै छन् यहाँ ।
खान लाउन पनि धौ धौ छ यहाँ ॥
मान्छे मान्छे बीच पनि किन
भिन्नता छ होला यहाँ ॥

विद्यालय पढ्ने विद्यार्थी

भाई/बहिनीहरूलाई सूचना

विद्यार्थी भाइबहिनीहरूको लेख, निबन्ध, कविता समाविष्ट यस बालस्तम्भमा प्रकाशनको लागि विद्यालयका शिक्षकहरूले आफ्ना विद्यार्थीहरूलाई बुद्धधर्म, संस्कृति, इतिहाससम्बन्धी लेख, कविता, निबन्ध लेख्न लगाएर यस मासिकमा पठाइ दिनु हुन अनुरोध गर्दछु ।

आनन्दभूमि

पोष्ट बक्स : ३००७, आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू
फोन : ४२७१४२०, फ्याक्स : ४२२८०९७
ई-मेल : anandkutibihar@ntc.net.np

Being Good

(Buddhist Ethics for Everyday Life)

Listening to the Dharma

- Ven. Master Hsing Yun

When Ananda saw the Buddha, he prostrated himself before him and wept; and he felt a beginningless remorse and an endless craving to hear the Dharma for he knew his understanding still was not complete.

- From the *Shurangama Sutra*

We cannot learn the Dharma deeply unless we listen to it, read about it and study it very often. Even Ananda, who heard the Buddha speak more than anyone else, craved the Dharma. His desire to learn was so great it caused him to weep at the sight of his Master.

If Ananda himself could feel like that, then how should those of us who call ourselves Buddhists today feel about the Dharma? Should we not daily recognize the treasure that has been bequeathed to us? And should we not daily turn to it to learn? For a moment imagine the world without the Dharma.

Practicing Buddhists all should try to spend at least some time every day reading Dharma literature or listening to someone speak about the Dharma. The levels of meaning contained in the Dharma are truly wonderful and no one will ever be able to fully appreciate them without frequently studying Buddhist literature. We cannot expect to progress unless we frequently expose ourselves to the immense wisdom contained in the Buddha's teachings.

Thus have I heard

All Buddhist sutras begin with the phrase, "Thus have I heard." The practice called "listening to the Dharma" takes its name from the very early days of Buddhism when the Buddha's teachings were transmitted orally. In those days, the only way to learn the Dharma was through listening to someone speaks about it from memory. When we use the phrase "listening to the Dharma" today, we should expand

its meaning to include reading, watching movies about Buddhism, or engaging in other activities that promote increased understanding of the Dharma.

Just as a plant needs water and sunlight to grow, so a Buddhist practitioner needs regular and constant exposure to the Dharma to progress. There can be no growth in Buddhism if we stop listening to the Dharma and stop trying to find deeper and deeper meanings in it. Even the greatest bodhisattvas listen to the Dharma constantly.

And even ghosts can benefit from listening to the Dharma. In the *Samyukta Agama* there is a story about an occasion when the Buddha preached the Dharma to a family of ghosts. Two young ghosts were so moved by the experience that they wept. Their mother, who was also present, said to them, "Since I listened to the Dharma, I became aware of its truth. If you will only do the same, then you will see its truth too."

In the *Mahaparinirvana Sutra* the Buddha says: *What constitutes insufficient listening (to the Dharma)?*

The Tathagata preached twelve kinds of sutras; if you only listen to six of them while ignoring the other six that would be insufficient listening. And even if you practiced six of these kinds of sutras but were unable to chant them or explain them to others, that too would constitute insufficient listening because your understanding would not be bringing you or anyone else any good.

Furthermore if you merely treated these six kinds of sutras as essays, or if you only used them to appear better than others, or if you only used them for mundane gain, or if you were possessive about them, even if you were to chant them and explain them, still your listening would be insufficient.

Good monks, the sutras contain complete teachings which can be learned only through complete listening.

True, deep human understanding is based on what we do and the kinds of feedback we provide ourselves with. Our growth will be assured if we frequently study the Dharma. If we allow ourselves to stop learning, then our understanding will begin to ossify while our ability to practice will decline.

The Dharma is like water. It can wash us clean, but it must be used often.

Humility

True listening requires that we be receptive, and true receptivity requires that we be humble. If we begin with the idea that we already know what the Buddha is

saying, we will be unlikely to learn anything from him. If we are humble when we read the Dharma, we will discover that a passage which meant one thing yesterday has revealed a whole new level of meaning today. The teachings of the Buddha are carried on the backs of words, but their true significance is far deeper than anything any word can express. For this reason, the Dharma is capable of constantly revealing deeper and deeper levels of meaning.

The Zen canon contains the following story about the importance of having humility whenever we listen to the Dharma:

A learned man once went to Zen Master Nan Yin and asked him to explain Zen Buddhism to him. Master Nan Yin placed a cup on a table and began pouring tea into it. Then he continued to pour until the cup began to overflow.

The learned man said, 'Master, the cup already is full.'

Master Nan Yin looked at the and said, 'You are just like this cup except you are full of concepts and ideas. If you want to learn Zen you must first empty your mind of all preconceptions.'

The benefits of listening to the Dharma

The Saddharma Smriti Upasthana Sutra mentions thirty-two benefits that can be gained from listening to the Dharma. It says:

What are these thirty-two? When a master preaches the Dharma, he is like a parent to his audience, and he is like a bridge across the river of birth and death. When one hears what one has never heard before, one attains new realizations. Once one has knowledge, one can begin to think about what one has learned. Once one has begun to think about what one has learned, one has truly begun to practice self-cultivation. Once one has begun to practice self-cultivation, one will abide in peace. Once one has begun to abide in peace, one can begin to benefit others; and then a mutually beneficial interaction can begin. If one is able to abide in peace, then even hardship will not seem disturbing.

If one listens to the Dharma, then roots of goodness will begin to grow where formerly they did not grow. If one contemplates what one has learned, then one will become prepared for liberation.

Listening to the Dharma can lead people with perverse views to change their views to right ones and listening to the Dharma can help people destroy unwholesome thoughts whenever they arise. Listening to the Dharma increases goodness of mind and rids one of evil mental causes and conditions. Listening to the Dharma keeps one from being scat-

tered and disorganized in one's activities. Listening to the Dharma leads one toward the company of good people and leads one away from selfishness and falseness. Listening to the Dharma encourages one to care for one's parents and believe in karma; it also shows one how to live a long life. Listening to the Dharma leads one to be praised by others and protected by heavenly beings, and it causes one's deepest wishes to be fulfilled. Listening to the Dharma brings one all the joys of the Dharma and keeps one from sloth and laziness. Listening to the Dharma causes one to progress quickly, to understand gratitude and to think often on the meaning of death. If one has listened often to the Dharma, at the time of one's death, one will not cling to life or feel remorse for what one has done. Ultimately, listening to the Dharma will lead one to Nirvana.

The right attitude for listening to the Dharma

It is important to have the right attitude when listening to the Dharma. Whenever we are privileged to hear the Dharma we should reflect on our good fortune as we strive to be respectful, receptive, serious and thoughtful.

Master Yin Hsun suggests that we think of ourselves as patients with a disease that only the Dharma can cure. In this respect, we should consider the Buddha to be like a doctor and the Dharma to be like a medicine. The Buddha gives us the right medicine, which will cure us, but we ourselves must be sure to take the medicine. If we do not, obviously it cannot possibly cure us.

When we listen to the Dharma, we must concentrate and we must be careful not to allow fixed ideas to prevent the Buddha's message from fully penetrating our minds. Our purpose in listening to the Dharma must be to learn; if we think we already know what the Buddha is going to say or if we think we know more than the Buddha, we will not be in the right frame of mind to benefit from his teachings. Even after we believe we have really come to understand some aspects of the Dharma, we must always keep our minds open so that even higher levels of understanding can become available to us. Short of full attainment of Buddha hood, there can be no end to the learning process.

A human body is hard to attain, but today we have one.

It is hard to get the chance to hear the Dharma, but today we have heard it. If we do not practice in this life, then in which life will we finally begin?

- from the Agamas

बौद्ध गतिविधि

बुद्धपूजा र धर्मदेशना

काठमाडौं । प्रत्येक पूर्णिमाको दिन आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भूमा नियमित रूपमा हुँदैआइरहेको बुद्धपूजा र धर्मदेशनाको कार्यक्रम कात्तिकपूर्णिमा (सकिमिलापुन्हि)को दिन सम्पन्न भयो । सोही विहारका निवासी भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरज्यूबाट बुद्धपूजा संचालन र शीलप्रदान गर्नुका साथै धर्मदेशना गर्नुभएको थियो । विहान ज्ञानमाला भजन खलः स्वयम्भूबाट ज्ञानमाला भजन गरेर आरम्भ भएको उक्त कार्यक्रममा उपस्थित समस्त भिक्षु, अनगरिका गुरुमां र उपासकउपासिकाहरूलाई जलपान र भोजन प्रदान गरियो । उक्त जलपान तथा भोजन व्यवस्था मरु, इलाछैँ, काठमाडौँका श्री सानु महर्जनले गर्नुभएको थियो ।

भिक्षु सोभित श्रामणेर हुनुभएको २५ वर्ष पुगेको अवसरमा विभिन्न कार्यक्रम सम्पन्न

काठमाडौं । गणमहाविहारमा बस्नुहुने भिक्षु सोभित श्रामणेर हुनुभएको २५ वर्ष पुगेको अवसरमा विभिन्न धार्मिक तथा सामाजिक कार्यक्रम सम्पन्न भयो । सो अवसरमा आयोजित रक्तदान तथा चक्षुदान कार्यक्रममा २२ जनाले रक्तदान तथा १३ जनाले चक्षुदान गरिएको थियो । त्यस्तै वीर अस्पतालका विरामीहरूलाई फलफूल वितरण गरियो । सोही अवसरमा आयोजित विशेष समारोहमा विद्यार्थीहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्नुका साथै शैक्षिक सामग्री वितरण गरियो । उक्त कार्यक्रममा विभिन्न भन्तेहरूलाई सम्मान गरिएको थियो । भिक्षु अश्वघोष महास्थविर तथा भिक्षु मैत्रीको संयुक्त प्रयासमा २०३८ सालमा स्थापित संघाराम भिक्षु तालिम केन्द्रको पहिलो समूहमा प्रव्रजित हुनुभएका १० जना श्रामणेरहरूमध्ये भिक्षु सोभित पनि एकजना हुनुहुन्थ्यो । भिक्षु अश्वघोष महास्थविरको आचार्यत्वमा सम्पन्न उक्त श्रामणेर प्रव्रज्यामा बलम्बुबाट लक्ष्मीदास महर्जन (भदिय), जीवन श्रेष्ठ (उपतिस्स), भुवन श्रेष्ठ (सद्वातिस्स), पुरुषोत्तम नकर्मि (आनन्द) र भिक्षु मंगल हुनुहुन्थ्यो भने ललितपुरबाट महेन्द्र महर्जन (सोभित), सानुकाजी महर्जन (विनित), वेस्सन्तर शाक्य, वरुण शाक्य (धम्मिक) र गौतम शाक्य (कोलित) हुनुभएको थियो । उक्त समयमा प्रव्रजित हुनुभएका ती श्रामणेरहरू हाल विभिन्न स्थानमा पुगेर धर्म प्रचारमा लागिरहुनु भएको छ । भिक्षु भदिय हाल यम्मि महाविहार, ललितपुरमा बस्नुहुन्छ भने भिक्षु उपतिस्स अष्ट्रेलियामा बसेर बुद्धधर्म प्रचारमा व्यस्त हुनुहुन्छ । भिक्षु सद्वातिस्स र भिक्षु

कोलित संघाराम विहारमा बस्नुहुन्छ भने टोखामा बुद्धभूमि विहार निर्माणमा सक्रिय हुनुहुन्छ । भिक्षु आनन्द श्रीकीर्ति विहारमा बसेर त्रि.वि.मा बुद्धधर्म अध्यापन गरिरहुनु भएको छ भने भिक्षु विनित श्रीलंकामा हुनुहुन्छ ।

क्वाबहाः मयजु (अनगरिका धर्मरक्षिता गुरुमां) र द्वारिकादास श्रेष्ठ दाता भई स्थापित नेपालको पहिलो उक्त भिक्षु तालिम केन्द्रमा प्रव्रजित पहिलो समूहका श्रामणेरहरूलाई भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, भिक्षु कुमारकाश्यप महास्थविर, धम्मवती गुरुमां, अनुपमा गुरुमां, म्यान्मारका दो गुणवती गुरुमां तथा प्रा. सुवर्ण शाक्य, डा. लक्ष्मण शाक्य, वरदेश मानन्धर, प्रकाश वज्राचार्य लगायतका बौद्ध विद्वानहरूद्वारा अध्यापन गराइएको थियो ।

बौद्ध विहार संघको वार्षिक समारोह सम्पन्न

ललितपुर । ललितपुरका ४८ वटा विहार तथा महाविहारहरूको छत्रा संगठन बौद्ध विहार संघको ३२ औं स्थापना दिवस सम्पन्न भएको छ । उक्त अवसरमा सो संघबाट स्थापित नाक, कान, घाँटी शल्यक्रिया कक्षको भिक्षु भदियबाट उद्घाटन गरियो । कार्यक्रममा बौद्ध विहार संरक्षक परिषद्का सदस्य प्रा. आशाराम शाक्य तथा डा. रामछायामान अमात्यले संघको बारे बोल्नुभएको थियो । त्यस्तै संघका महासचिव पुष्परत्न शाक्यले संघले संचालन भइआएको विभिन्न कार्यक्रम तथा भावी कार्यक्रमको जानकारी दिँदै बौद्ध एकता, बौद्ध विहारको संरक्षण तथा विकासबारे बोल्नुभएको थियो । सोही सिलसिलामा उद्घाटित उक्त शल्यक्रिया कक्षमा अन्य अस्पतालभन्दा सहूलियत दरमा शल्यक्रिया गरिने कुरा पनि बताउनु भयो । उक्त कार्यक्रममा विभिन्न विहार तथा महाविहारबाट सहभागी हुनुभएका युवाहरूमध्येबाट ११ सदस्यीय बौद्ध युवा तदर्थ समिति पनि गठन गरिएको थियो ।

कार्यपत्र प्रस्तुत

ललितपुर । सिद्धार्थ विश्वविद्यालयको किंकुशल गवेषक मण्डलको ६२ औं कार्यपत्र प्रस्तुत गर्ने सिलसिलामा डा. दामोदर जवालीले बुद्धिज्म एण्ड ग्लोबल पीस : पर्सपेक्टिभ अन कल्बरल जेओग्राफी नामक कार्यपत्र पेश गरियो । उक्त विश्वविद्यालयका अध्यक्ष डा. भिक्षु सुनन्द महास्थविरको सभापतित्वमा सम्पन्न सो कार्यक्रममा कार्यपत्रमाथि डा. सानुभाइ डंगोल, डा. प्रेमनारायण अर्याल, डा. प्रमोदकुमार भा, हिरण्यलाल श्रेष्ठ, मोतीलाल रिजाल, वेदराज जवाली, डा. गणेश माली, डा. शिवप्रसाद मुनिकर्मी, हरिशंकर मानन्धर लगायतका वक्ताहरूले टिप्पणी गर्नुभएको भएको थियो भने डा. जवालीले टिप्पणीकर्ताहरूले उठाउनु भएको

प्रश्नको उत्तर दिनुभएको थियो । पञ्चशील प्रदान पश्चात् आरम्भ भएको सो कार्यक्रम डा. गणेश मालीले संचालन गर्नुभएको थियो ।

नेपाल बौद्ध परिषद्को साधारणसभा तथा निर्वाचन सम्पन्न

ललितपुर । नेपाल बौद्ध परिषद्को साधारण सभा ललितपुर उ.म.न.पा. का पूर्व मेयर बेखारत्न शाक्यको प्रमुख आतिथ्यमा सम्पन्न भयो । परिषद्का अध्यक्ष महीश्वरराज वज्राचार्यको सभापतित्वमा सम्पन्न उक्त सभामा धर्मोदय सभाका उपाध्यक्ष प्रा. सुवर्ण शाक्य, समाजसेवी सुधालाल मुल्मी, परिषद्का उपाध्यक्षद्वय शान्तहर्ष वज्राचार्य र डा. लक्ष्मण शाक्यले आ-आफ्नो मन्तव्य राख्नुभएको थियो भने परिषद्का कार्यवाहक महासचिव पूर्णमान चित्रकारले वार्षिक प्रतिवेदन तथा कोषाध्यक्ष मीनबहादुर वज्राचार्यले आर्थिक प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभएको थियो । काजीरत्न शाक्य संचालन गर्नुभएको सो सभामा ललितपुर १८ महाविहारलगायत विभिन्न संघसंस्थाबाट शुभकामना सन्देश प्राप्त भएको थियो । साधारण सभा पश्चात् सम्पन्न निर्वाचनमा महीश्वरराज वज्राचार्य अध्यक्ष तथा शान्तहर्ष वज्राचार्य र डा. लक्ष्मण शाक्य उपाध्यक्ष पदमा निर्वाचित हुनुभयो भने पूर्णमान चित्रकार, काजीरत्न शाक्य, सूर्जमान वज्राचार्य, शुभराज शाक्य क्रमशः महासचिव, सचिव, कोषाध्यक्ष, सह-कोषाध्यक्षमा निर्वाचित हुनुभएको छ । त्यस्तै प्रेमरत्न शाक्य, विजयराज वज्राचार्य, सघरत्न वज्राचार्य, विजयराज शाक्य कार्यकारिणी सदस्यमा निर्वाचित हुनुभएको छ ।

बुद्धपूजा र धर्मदेशना व्यवहारमूलक बौद्ध शिक्षा प्रवचन कार्यक्रम सम्पन्न

ललितपुर । विश्व भातृत्व बौद्ध युवा संघको क्षेत्रीय केन्द्र संस्था युवक बौद्ध मण्डल, नेपालबाट विभिन्न बौद्ध धार्मिक, सामाजिक, सांस्कृतिक गतिविधि संचालन गर्ने क्रममा गत भाद्र १ गतेदेखि प्रत्येक महिना युवक बौद्ध मण्डलको महिला समितिले ललितपुर उपमहानगरपालिका अन्तर्गतका प्रत्येक वडा तथा टोलमा भएका महिलाहरूबाट संचालित संघ-संस्थाका महिलाहरूमा नेतृत्व विकास तथा सशक्तिकरण गर्ने उद्देश्यले संचालित व्यवहारमूलक बौद्ध शिक्षा प्रवचन कार्यक्रम हालै ल.पु. उ.म.न.पा. २० वडास्थित पद्मावती महाविहार, नःबहाःमा सम्पन्न भयो । नःबहाः पद्मावती टोल सुधार समितिका अध्यक्ष मोतिलाल

महर्जनको सभापतित्वमा सम्पन्न सो सभामा युवक बौद्ध मण्डलका अध्यक्ष सानुराजा शाक्यले स्वागत मन्तव्य प्रकट गर्नुभएको थियो । स्थानीय महिला उत्थान समूहको सहयोगमा सम्पन्न सो कार्यक्रममा अनगारिका ज्ञानवती गुरुमाले नेतृत्व गर्नेहरूसँग हुनुपर्ने १० वटा गुणको चर्चा गर्नुहुँदै जनसंख्याको ५० प्रतिशत ओगट्ने महिलावर्ग पछि परेर बस्न नहुने कुरा बताउनुभयो । महिला समितिका संयोजक शोभा शाक्यले कार्यक्रमको उद्देश्यमाथि प्रकाश पार्दै यस कार्यमा सहयोग गर्नुहुने सबैलाई कृतज्ञता प्रकट गर्नुभयो । महिला समितिका सचिव सानुमैयाँ शाक्यले संचालन गर्नुभएको सो सभाका सभापतिको आसनबाट बोल्नुहुँदै मोतिलाल महर्जनले कार्यक्रमको निरन्तरताको लागि शुभकामना व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

यसैगरी युवक बौद्ध मण्डलको विपश्यना समितिद्वारा प्रत्येक महिनाको पहिलो शनिवार एकदिने ध्यान शिविर संचालन गर्ने क्रममा हालै वरिष्ठ सहायक आचार्य केशवलाल श्रेष्ठको निर्देशनमा हालै एकदिने ध्यान शिविर सम्पन्न भएको छ । त्यस्तै प्रत्येक दिन विहान ६ देखि ७ बजेसम्म र साँझ ५ देखि ६ बजेसम्म एकघण्टा ध्यानअभ्यासको कार्यक्रम संचालन आइरहेको छ ।

अमृतानन्द स्मृति दिवस एवं करुणा वार्षिकोत्सव सम्पन्न

पाल्पा । दिवंगत भिक्षु अमृतानन्द महास्थविरको १६ औं स्मृति दिवस एवं करुणा बौद्ध संघको १० औं वार्षिक उत्सव हालै एक समारोहको आयोजना गरी मनाइयो । ज्ञानमाला भजन, पंचशील प्रार्थना एवं बुद्धपूजा पश्चात् आरम्भ उक्त कार्यक्रममा प्रमुख अतिथि भिक्षु धर्मज्योति र अध्यक्ष छत्रराज शाक्यले बुद्धप्रतिमामा पुष्प चढाउनुका साथै दीप प्रज्वलन गर्नुभएको थियो । त्यस्तै बुद्ध विहारको प्राङ्गणमा अवस्थित भिक्षु अमृतानन्दको सालिकमा पनि पुष्प चढाइएको थियो । कार्यक्रममा भिक्षु धर्मज्योतिबाट धर्मदेशना तथा अध्यक्ष शाक्यले भिक्षु अमृतानन्दको योगदानबारे चर्चा गर्नुका साथै बुद्ध विहारको हालको वस्तुस्थितिमाथि प्रकाश पार्नुभएको थियो । सचिव मदनलाल वज्राचार्यबाट वार्षिक प्रतिवेदन तथा कोषाध्यक्ष वीरेन्द्रकाजी शाक्यबाट आयव्यय विवरण पेश गर्नुभएको सो कार्यक्रममा अध्यक्ष शाक्यले करुणा बौद्ध छात्रवृत्ति र मुदिता छात्रवृत्ति क्रमशः श्रीनगर इन्टिग्रेटेड कलेजका छात्र संजोग कार्की तथा छात्रा संसिता लिगललाई प्रदान गर्नुका साथै ज्ञानमाला संघ,

आनन्दविहारलाई रु. ५,०००/- र बौद्ध परियत्ति शिक्षा अक्षयकोषलाई रु. ५,०००/- प्रदान गर्नुभयो । कार्यक्रममा धर्मोदय सभा पाल्याका अध्यक्ष चीनियालाल वज्राचार्य, ज्ञानमाला संघका अध्यक्ष सर्जुलाल वज्राचार्य, बौद्ध महिलाका सुश्री समना शाक्य, श्रीनगर इन्टिग्रेटेड कलेजका प्राचार्य धीरेन्द्रप्रसाद श्रेष्ठले शुभकामना मन्तव्य प्रकट गर्नुभएको थियो । संघका सचिव मदनलाल वज्राचार्यले संचालन गर्नुभएको सो सभामा धर्मचक्र विहारका नि. अध्यक्ष प्रेममान शाक्य, ज्ञानमाला संघका अध्यक्ष राजेन्द्रमुनि शाक्य, ज्ञानमाला सभाका सचिव त्रिरत्नलाल शाक्य, विभिन्न बौद्ध महिला संघका अध्यक्षहरू सुश्री चीनीदेवी वज्राचार्य, सुश्री सुमना शाक्य, श्रीमती पूर्णमाया महर्जन, ज्ञानमाला संघका नि.अध्यक्ष एवं ज्ञानमाला केन्द्रिय समितिका सदस्य सर्जुलाल वज्राचार्य, बौद्ध युवा संघका अध्यक्ष विजनकुमार वज्राचार्यले श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्नुभएको थियो । विहान ज्ञानमाला भजन पछि पंचशील प्रार्थना एवं बुद्धपूजा गरिएको थियो भने कार्यक्रमको अन्तमा पुण्यानुमोदन गरिएको थियो ।

श्रद्धाञ्जली सभा सम्पन्न

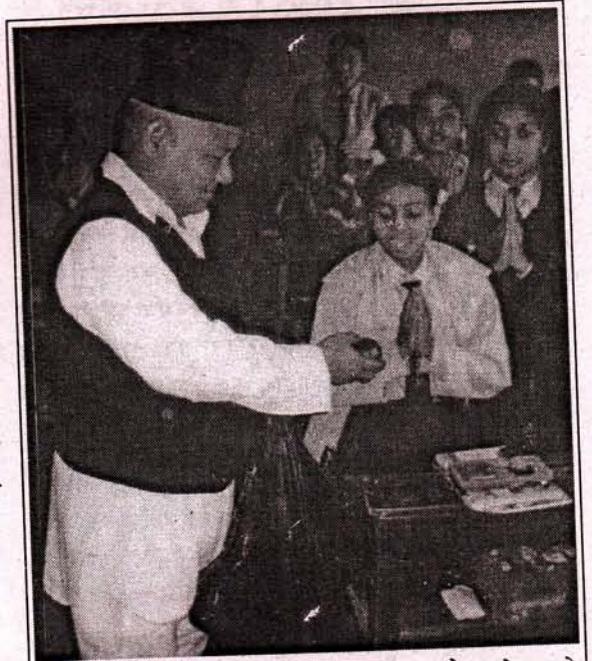
पाल्या । दिवंगत अनगारिका रत्नमञ्जरी गुरुमांको स्मृतिमा करुणा बौद्ध संघको आयोजनामा श्रद्धाञ्जलीसभा सम्पन्न भएको छ । संघका अध्यक्ष छत्रराज शाक्यको सभापतित्वमा सम्पन्न सो सभामा दि. गुरुमांको तस्वीरमा पुष्पअर्पण गरिएको थियो । अध्यक्ष शाक्यले दि. गुरुमांको जीवनी र योगदानबारे चर्चा गर्नुहुँदै नेपाल र पाल्यामा बुद्ध धर्म प्रचारप्रसार कार्यमा उहाँको महत्वपूर्ण योगदान रहेको कुरा बताउनु भयो ।

“सद्धर्म चर्चा कक्षा सप्ताह” सम्पन्न

ललितपुर । विश्वशान्ति पुस्तकालयको आयोजना तथा बुद्धरत्न शाक्यको सक्रियतामा “सद्धर्म चर्चा कक्षा सप्ताह” सम्पन्न भएको छ । प्रवचक एवं चर्चाकार दोलेन्द्ररत्न शाक्यले सद्धर्मको

आवश्यकता, मंगलसूत्रको चर्चा, दुःखचक्र प्रवर्तन, धर्मचक्र प्रवर्तन र प्रतीत्यसमुत्पाद इत्यादि विषयमा चर्चा गर्नुभएको सो कार्यक्रममा २८ जना युवायुवतीहरूको सक्रिय सहभागिता रहेको थियो । प्रत्येक दिन साँझ दुइ घण्टा संचालित सो कार्यक्रमको अन्त्यमा सम्बन्धित विषयमा बोधनीपत्र पनि वितरण गरिएको थियो । पुस्तकालयका अध्यक्ष सुश्री ऋद्धिलक्ष्मी शाक्य र संयोजक धर्मरत्न शाक्यले कार्यक्रमको प्रभावकारिता र औचित्यबारे मन्तव्य प्रकट गर्नुभएको थियो । दोलेन्द्ररत्न शाक्यबाट विभिन्न स्थानमा यही प्रकारले संचालन हुँदैआइरहेको सिलसिलामा यो दशौं पटकको कार्यक्रम थियो ।

४

बौद्ध उपासक श्री हेराकाजी सुजिका आफ्नो ७५ औं जन्मोत्सवको उपलक्ष्यमा दीपंकर परियत्ति कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई फलफूल वितरण गर्नुहुँदै ।

आनन्दभूमि

सूचना

विद्वान लेखक महोदयहरूले आफ्ना

पठनीय, खोजमूलक रचना

उपलब्ध गराई आनन्दभूमि बौद्ध

मासिकलाई सहयोग गर्नुहोस् -

पोष्ट बक्स : ३००७, आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू

फोन : ४२७१४२०, फ्याक्स : ४२२८०९७

ई-मेल : anandkutibihar@ntc.net.np

आकर्षक व्याजदर मुद्दतीमा

वार्षिक व्याजदर

१२%

अवधि

व्याजदर

१ वर्ष

११.००%

२ वर्ष

११.२५%

३ वर्ष

११.५%

अवधि निक्षेप

व्याजदर

६ महिना

८.५०%

१ वर्ष

१०.००%

साधारण बचत ७.००%

यस संस्थासँग आवद्ध संस्थाहरू:-

गुण सिनेमा प्रा.लि.

रवार्को, ललितपुर, फोन नं. ५५२०६६८, २२२०१००

गुण ज्यास पस:

पुल्चोक, ललितपुर, फोन नं. ५५२५१०५, ५५३४१४८
भेडासिं, काठमाडौं, फोन नं. ४२४४४४२

गुण विल्डर्स एण्ड डेमलपर्स प्रा. लि.

मिन भवन, बानेश्वर, काठमाडौं, फोन नं. ४४७७२९४, ४४६००९८

गुण को-अपरेटिभ लि.

Guna Co-operative Ltd.

Min Bhawan, New Baneshwor, Kathmandu

Tel: 4482018, 2112199, 4460098

Fax: 977-1- 4477294

गुण मल्टिपरपोज को-अपरेटिभ लि.

Guna Multipurpose Co-operative Ltd.

Pulchowk, Lalitpur, Nepal, Tel: 5555590, 5555591

Fax: 977-1-5590222

सुरक्षित लगानी आकर्षक व्याजदर तथा उच्चस्तरिय सेवाको निरन्तरता

अनिच्चावत संस्वारा - उप्पादवय घम्मिणो ।
उप्पज्झित्वा निरुज्झन्ति - तेसं वू प समोसुखो ॥

यस आनन्दकुटी विहारका वरिष्ठ उपासक तथा सहयोगी,
बुद्धजयन्ती समारोह समितिका पूर्व सह-कोषाध्यक्ष एवं
आनन्दकुटी दायक सभाका कोषाध्यक्ष श्री मणिरत्न
तुलाधरज्यू प्रति हार्दिक श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्दै दिवंगत
वहाँको निर्वाण कामना गर्दछौं । दुःखको यस घडीमा
अनित्य संसारको स्मरण गर्दै धैर्य धारण गर्न सकोस्
भनी उहाँको परिवारजनमा समवेदना प्रकट गर्दछौं ।

आनन्दकुटी विहार गुथि
बुद्धजयन्ती समारोह समिति
आनन्दकुटी दायक सभा
आनन्दभूमि बौद्ध मासिक